

Anomalija državnog monopola nad upotrebom sile i regulacija privatnog vojnog poduzetništva suvremenog doba s posebnim osvrtom na aktualni Rusko-ukrajinski sukob

Vukorepa, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:916140>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

Matea Vukorepa

DIPLOMSKI RAD

ANOMALIJA DRŽAVNOG MONOPOLA NAD UPOTREBOM SILE I REGULACIJA
PRIVATNOG VOJNOG PODUZETNIŠTVA SUVREMENOG DOBA S POSEBNIM
OSVRTOM NA AKTUALNI RUSKO-UKRAJINSKI SUKOB

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Mihael Mišo Mudrić

Zagreb, 2024.

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Matea Vukorepa, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Matea Vukorepa, v.r.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Ciljevi, metodologija i plan rada	3
2. NACIONALNA SIGURNOST: OD MONOPOLA DRŽAVNE MOĆI NAD UPORABOM SILE DO PRIVATIZACIJE NACIONALNIH SIGURNOSNIH FUNKCIJA .5	
2.1. Povijesni pregled procvata modernog vojnog poduzetništva krajem 20. i početkom 21. stoljeća.....	7
2.2. Suvremeno poimanje PVSK-a i problematika klasifikacije.....	9
3. ZAKONODAVNO UREĐENJE PVSK SEKTORA U RUSKOJ FEDERACIJI I ANALIZA NJIHOVE PRISTUNOSTI U RUSKO-UKRAJINSKIM SUKOBIMA	10
3.1. <i>Ratio</i> angažiranja PVSK-a u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu.....	11
3.2. Grupa <i>Wagner</i> , prisutnost i razlozi angažiranja u rusko-ukrajinskim sukobima	13
3.3. Regrutacija ruskih zatvorenika – pitanje pravne dopuštenosti i <i>charte blanche</i> jamstvo pomilovanja.....	15
3.4. Regulacija PVSK-a unutar Ruske Federacije.....	17
4. <i>IUS IN BELLO</i> : PITANJE <i>DE LEGE LATA</i> PRIMJENJIVOSTI NA PRIVATNE VOJNE PODUZETNIKE I POSLJEDICE NJEGOVE PRIMJENE.....	19
4.1. Relevantne međunarodne pravne obveze država povezanih s PVSK-a.....	20
4.2. Pravni status osoblja PVSK-a prema MHP-u	22
4.2.1. PVSK i status civila ili borca.....	23
4.2.2. PVSK i status plaćenika	25
4.2.2.1. Definicija plaćenika prema Protokolu I.	26
4.2.2.2. Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika iz 1989.....	27
4.2.3. Poteškoće pri određivanju pravnog statusa grupe <i>Wagner</i> i njegovog osoblja u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu.....	28
4.3. Međunarodna, korporativna i pojedinačna odgovornost za protupravno ponašanje PVSK-a.....	30
4.3.1. Odgovornost država ugovornica za protupravno ponašanje PVSK-a koje angažiraju.....	30
4.3.2. Korporativna odgovornost PVSK-a.....	33
4.3.3. Kaznena odgovornost pojedinca.....	34
4.3.3.1. Zapovjedna odgovornost.....	35
4.3.4. Studije slučaja kaznene odgovornosti: <i>Trg Nisour</i> i <i>Abu Ghraib</i>	35

4.3.4.1. <i>Trg Nisour</i>	35
4.3.4.2. <i>Abu Ghraib</i>	37
4.3.5. Prepreke provođenju kaznenog postupka i osiguranju odgovornosti osoblja grupe Wagner na nacionalnoj razini	40
5. REGULATORNA NASTOJANJA DRŽAVA I INDUSTRIJE SIGURNOSNOG SEKTORA ZA ZAKONODAVNIM UREĐENJEM PVSK	41
5.1. <i>Montreux</i> dokument: Pravni značaj pravno neobvezujućeg dokumenta.....	41
5.1.1. Države ugovornice.....	42
5.1.2. Države na čijem teritoriju PVSK-e djeluju.....	44
5.1.3. Države sjedišta PVSK-a	44
5.2. Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga	45
5.3. ANSI/ASIS I ISO Standardi.....	46
6. ZAKLJUČAK.....	47
7. POPIS LITERATURE.....	49

1. UVOD

Posljednja tri desetljeća svjedoče ubrzanom rastu globalne industrije sigurnosnog sektora u kojem značajnu ulogu igraju privatne vojne i sigurnosne kompanije (PVSK). Brojne PVSK-e djeluju diljem svijeta i pružaju široku paletu usluga državama, međunarodnim organizacijama, mirovnim misijama Ujedinjenih naroda, nevladinim organizacijama i drugim akterima koji ih angažiraju za vrijeme mira i za vrijeme oružanih sukoba.

Unutar moderne industrije sigurnosnog sektora postoji stalna rasprava o terminologiji koja je povezana s aktivnostima kompanija i s normativnim razmatranjima o legitimnosti privatne sile *per se*. Industrija sigurnosnog sektora pruža niz usluga i često je podijeljena u dvije kategorije, privatne vojne kompanije i privatne sigurnosne kompanije. Privatne vojne kompanije su poslovni subjekti koji pružaju specijalizirane usluge povezane s vojnim aktivnostima, kao što su obavještajni poslovi, strateško planiranje, tehnička potpora vojnim snagama i druge povezane aktivnosti.¹ Privatne sigurnosne kompanije su poslovni subjekti čije poslovne aktivnosti uključuju pružanje sigurnosnih usluga u vlastito ime ili u ime druge osobe, primjerice, čuvanje ili zaštita objekata ili osoba, provedba mjera informacijske sigurnosti i druge povezane aktivnosti.² Međutim, granice između privatnih vojnih kompanija i privatnih sigurnosnih kompanija nisu uvijek jasne, budući da obje vrste kompanija ponekad nude usluge iz obje kategorije, čime je teško identificirati glavne aktivnosti kompanije kako bi ju se svrstalo u pojedinu kategoriju. Posebno zabrinjava rastuće korištenje PVSK-a koje obavljaju izvorno državne funkcije unutar oružanog sukoba, primjerice ofenzivne borbe. Iako postojanje privatnika koji obavljaju vojne djelatnosti nipošto nije novi fenomen u povijesnom smislu, nedavna proliferacija privatnih, profitom vođenih vojnih i sigurnosnih aktera, signalizira jasnu promjenu u modernoj konceptualizaciji države kao primarnog nositelja sile.³ Navedena promjena se ocrta unutar suvremenih oružanih sukoba gdje države putem ugovora s PVSK-ima na njih delegiraju ovlast legitimne upotrebe sile koja je donedavno pripadala isključivo državi.

S pravnog aspekta, ove promjene dovode do pitanja primjenjivosti tradicionalnog međunarodnog prava, osobito međunarodnog humanitarnog prava (MHP), koje izravno ne

¹ *Nacrt moguće konvencije o privatnim vojnim i sigurnosnim kompanijama (PVSK) za razmatranje i djelovanje od strane Vijeća za ljudska prava, A/HRC/WG.10/1/2, Ujedinjeni narodi (UN), 2011., čl. 2. (b), str. 4.*

² *Ibid.*, čl. 2 (c), str. 5.

³ Tonkin, H. (2011), *State control over private military and security companies in armed conflict*, Cambridge University Press, United Kingdom, str. 2.

adresira PVSK-e. Potreba za strogim i jasno utvrđenim pravnim okvirom kojeg prihvaćaju države i PVSK-e, poteškoće pri utvrđivanju pravnog statusa i obveza PVSK-a, zamagljenost razlikovanja civila i boraca, nedostatak učinkovitih mehanizama odgovornosti za protupravna ponašanja PVSK-a i njihovog osoblja, samo su neki od problema koja proizlaze iz korištenja PVSK-a unutar oružanih sukoba. Posebno se ističe problem izjednačavanja osoblja PVSK-a s plaćenicima. Razlog tomu jest shvaćanje plaćenika u nepravnom smislu, kao stranog, profitom vođenog pojedinca. Nedvojbeno je da postoji određeno preklapanje između osoblja PVSK-a i plaćenika, no, to neće uvijek biti slučaj s obzirom da se kvalificiranje pojedinca kao plaćenika određuje od slučaja do slučaja. Na nacionalnoj razini, prekogranični kontekst pružanja privatno-sigurnosnih i privatno-vojnih usluga komplicira regulatorna nastojanja država. Djelovanje PVSK nije vezano uz jednu državu, već više njih. Sjedište kompanije može se nalaziti u jednoj državi, kompanije mogu djelovati u drugoj državi ili više njih, dok neka treća država može ugovoriti pružanje usluga PVSK-a.⁴ Kompleksnost njihovog djelovanja u prekograničnom kontekstu dovodi do složene pravne situacije u kojoj može biti teško odrediti mjerodavno pravo.

Usprkos opisanim izazovima, na međunarodnoj razini postoji relevantan pravni okvir za regulaciju PVSK-a i njihovih aktivnosti. S ciljem potvrđivanja navedene teze, na inicijativu švicarske Vlade i Međunarodnog odbora Crvenog križa 2008. godine donesen je *Montreux* dokument o relevantnim međunarodnim pravnim obvezama i dobrim praksama za države u vezi s radom PVSK-a tijekom oružanog sukoba (*Montreux* dokument).⁵ Iako nije pravno obvezujuć, važnost ovog instrumenta ogleda se u tome što opisuje relevantne međunarodne obveze država, naglašavajući pritom da države snose primarnu odgovornost za osiguravanje poštivanja MHP-a i ljudskih prava od strane PVSK-a. Posebno se bavi obvezama država koje ugovaraju usluge PVSK-a, država na čijem teritoriju djeluju PVSK-e i država pod čijom su jurisdikcijom PVSK-e registrirane. Dokument također sadrži zbirku dobrih praksi osmišljenih da pomognu državama prilikom izrade domaćeg zakonodavstva za PVSK sektor. Druga vrijedna inicijativa je Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga (*International Code of Conduct for Private Security Service Providers, ICoC*) iz 2010. godine.⁶ Cilj ovog instrumenta je uspostava načela i standarda industrije privatne zaštite temeljene na

⁴ *Legislative Guidance Tool for States to Regulate Private Military and Security Companies*, FDFA, DCAF, Switzerland, 2016., str. 11.

⁵ *Montreux dokument o relevantnim međunarodnim pravnim obvezama i dobrim praksama za države u vezi s radom privatnih vojnih i sigurnosnih kompanija tijekom oružanog sukoba*, 0996/002 08.2009 1,000, Međunarodni odbor Crvenog križa, 2009.

⁶ *Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga*, 2010, dostupno na: <http://icoc-psp.org/>

MHP-u i ljudskim pravima, kao i uspostava mehanizama nadzora s ciljem poboljšanja i osiguranja odgovornosti PVSK-a. Potonje je ostvareno osnivanjem Međunarodnog udruženja za Kodeks ponašanja 2013. godine. Također, unutar industrije su se razvila brojna tijela koja certificiraju PVSK-e i donose standarde za pružanje usluga PVSK-a. Među njima su Američko društvo za industrijsku sigurnost koje je razvilo ASIS Standarde i Međunarodna organizacija za standardizaciju koja je razvila ISO Standarde.

1.1. Ciljevi, metodologija i plan rada

Glavni cilj ovog rada je razumijevanje pravnog okvira kojim se regulira korištenje i djelovanje PVSK-a u situacijama međunarodnog oružanog sukoba. U tu svrhu analiziraju se relevantne odredbe MHP-a koje se primjenjuje na i u situacijama oružanog sukoba. Radi lakšeg razumijevanja teoretskog pravnog okvira, analizira se aktualni rusko-ukrajinski sukob kao ključan primjer u kojem privatni akter obavlja funkcije nekadašnjeg isključivo državnog prerogativa nad uporabom sile. Specifični cilj rada je identificirati i ukazati na postojeća ograničenja u međunarodnom pravu u pogledu njegove primjene na PVSK-e. Nastoji se pružiti korisna pozadina i polazna točka za razvoj kvalitetnog nacionalnog zakonodavstva provedbom *Montreux* dokumenta i njegovih dobrih praksi.

Drugo poglavlje rada prikazuje kronologiju povijesnog razvoja privatnih vojnih snaga od 12. do početka 21. stoljeća. Razumijevanje povijesne pozadine državnog monopola nad uporabom sile i njegove postupne demonopolizacije u korist privatnih aktera potaknute ključnim povijesnim događajima kao što su Vestfalski mir, Američka borba za neovisnost i Francuska građanska revolucija, potrebno je za analizu međunarodnih obveza država u suvremenim oružanim sukobima. Također, relevantni događaji u ranijoj povijesti, od čega se posebno ističe završetak Hladnog rata, iračko-kuvajtski sukob i teroristički napad na Sjedinjene Američke Države (SAD) 11. rujna 2001., doveli su do značajnog porasta modernih PVSK-a. U svrhu razumijevanja suvremenih PVSK-a potrebno je elaborirati spektar usluga koje takvi akteri pružaju kako bi se poduprijela teza o obavljanju izvorno državnih funkcija.

U trećem poglavlju pruža se prikaz aktualnog rusko-ukrajinskog sukoba u kojem je poseban naglasak postavljen na prisutnost privatnih aktera koji obavljaju funkcije koje izvorno pripadaju redovnim vojnim snagama. Njihov značaj u „novom“ sukobu jasno ukazuje na aktualnost ove teme i potrebu za kontinuiranom raspravom u akademskim krugovima. Činjenice se intezivno koriste prilikom analize pravnih pravila kako bi se ilustrirale poteškoće u primjeni MHP-a usmjerenog na PVSK-e. Slijedom navedenog, rad analizira (ne)postojeće

zakonodavstvo Ruske Federacije, države koja aktivno koristi PVSKE u svom djelovanju, kao i koristi koje proizlaze iz nedostatka regulacije. Pritom je bitno napomenuti kako se radi o znanstvenoj analizi aktualnog sukoba bez priklanjanja nekoj od sukobljenih strana. Dodatno se ističe kako izbor analize navedene države i prirode njezinog odnosa sa PVSKE sektorom proizlazi isključivo iz aktualnosti recentnih događanja, te se pritom ne umanjuje značaj i uloga PVSKE sektora u međunarodnoj sigurnosnoj politici drugih zemalja.

U četvrtom poglavlju prvenstveno se pažljivo ispituje pravni status osoblja PVSKE-a unutar okruženja oružanih sukoba. Temeljno načelo razlikovanja između boraca i civila ključno je jer MHP za svaku kategoriju statusa određuje prava, privilegije i pravne posljedice koje iz njega proizlaze. Osim boraca i civila, osoblje PVSKE-a može spadati i u druge kategorije koje međunarodno pravo predviđa za osobe unutar okruženja oružanih sukoba, primjerice, civili u pratnji oružanim snagama ili plaćenici. Zsigurno je da privatni izvođači spadaju u nekoliko kategorija, ovisno o funkcijama koje su im dodijeljene i njihovom odnosu sa stranama sukoba. Unutar ovog poglavlja također se razmatraju pravna pravila i mehanizmi za provedbu odgovornosti država, korporacija i pojedinaca u odnosu na kršenja MHP-a i ljudskih prava. U tom smislu, analiziraju se sve tri vrste odgovornosti odnosno državna, korporativna i individualna odgovornost.

U petom poglavlju razrađuje se *Montreux* dokument kao izuzetno važan instrument koji može poslužiti državama za kvalitetno zakonodavno uređenje PVSKE sektora. Iako nije pravno obvezujuć, *Montreux* dokument opisuje važeće relevantne međunarodne pravne obveze država u pogledu uporabe PVSKE-a. Također, pruža niz dobrih praksi s ciljem olakšanja uspostave nacionalnih normativnih okvira za PVSKE sektor. Osim *Montreux* dokumenta, koji je odraz regulatornih nastojanja država, samoregulatorna nastojanja industrije također su od velike vrijednosti. Nastojanja industrije da budu legitimni akteri putem mehanizama kontrole i nadzora, zajedno s primjenjivim MHP-om i nacionalnim zakonodavstvom, čini pravnu cjelinu regulacije PVSKE sektora. Ovaj važan dio rada može doprinijeti potencijalnoj regulaciji ovog pitanja u Republici Hrvatskoj s obzirom na trenutno nepostojanje iste. Vodeći se činjenicom kako u PVSKE sektoru radi popriličan broj hrvatskih državljana, koji su prisutni na svim većim ratištima ili zonama sukoba (kao ugovaratelji stranih PVSKE-a), ovom jedinstvenom analizom daje se doprinos hrvatskom zakonodavcu da adekvatno, i u skladu sa svim modernim standardima i zahtjevima, uredi ovu problematiku.

U zaključku se daje pravna ocjena postojeće međunarodne regulacije PVSKE sektora. Ukazivanjem nedostataka međunarodnih pravnih pravila naglašava se potreba njihovog uklanjanja nacionalnim zakonodavstvom i samoregulacijom industrije sigurnosnog sektora.

Takva komplementarna regulacija osigurava učinkovitu kontrolu i osiguranje poštivanja zakonodavstva od strane PVSK-a.

2. NACIONALNA SIGURNOST: OD MONOPOLA DRŽAVNE MOĆI NAD UPORABOM SILE DO PRIVATIZACIJE NACIONALNIH SIGURNOSNIH FUNKCIJA

Kroz povijest se koncept rata i način njegova vođenja mijenjao i prilagođavao društvenom i tehnološkom razvoju. Kao što je uvodno rečeno, privatizacija rata nije novi fenomen. Dapače, angažiranje vanjskih subjekata za potrebe vlastitih sukoba je stara praksa, gotovo koliko i sami ratovi.⁷ U povijesnom smislu državni monopol nad uporabom sile zapravo predstavlja anomaliju s obzirom da su se vojske pojedinih država, kao što su antička Grčka i Kina, od samih početaka oslanjale na privatni sektor u vojnim operacijama.⁸ Feudalci su još u 12. stoljeću nadopunjavali vlastite vojne snage angažiranjem stranih privatnih boraca, kao što su to činili i pape, renesansni talijanski gradovi-države i većina europskih snaga tijekom Tridesetogodišnjeg rata.⁹ U kasnom srednjem vijeku (1300. – 1500.) distinkcija između privatnih i državnih snaga nije bila u potpunosti jasna s obzirom da su tipični obrasci vojne organizacije ovih razdoblja uključivali plaćeničke skupine ili strane vojske.¹⁰ Stogodišnji rat (1337. – 1453.) i povremeni ratovi između Velike Britanije i Francuske u borbi za francusko prijestolje, rezultirali su mobilizacijom brojnih boraca. Međutim, Ugovorom u *Brétignyju* 1360. godine uspostavljen je devetogodišnji prekid sukoba između Velike Britanije i Francuske. Prekid sukoba je rezultirao otpuštanjem većine vojnika koji su se potom organizirali u velike grupe i nastavili nuditi svoje usluge srednjovjekovnim vladarima Francuske, Španjolske i Italije. U Italiji je Bijela kompanija (*La Compagnie Blanche*), primjerice, zapošljavala oko 5 000 ili 6 000 ratnih veterana, dok je u Španjolskoj Kastiljanski građanski rat (1366. – 1369.) postao jedno od središnjih uporišta tzv. *plaćenika*.¹¹ Tijekom ranog modernog doba, privatne trupe u Europi bile su vojni instrumenti na raspolaganju svojim vladarima. Korištenje privatnih odreda plaćenih vojnika bilo je pogodno za vladare jer im je

⁷ Singer, P.W. (2002), *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, New York, str. 19.

⁸ Tonkin, H. (2011), *op. cit.* u bilj., str. 7.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Ortiz, C. (2010), *Private Armed Forces And Global Security: A Guide To The Issues*, Abc-Clio, Llc, California, str. 13.

¹¹ *Ibid.*, str. 15.

omogućilo promicanje vanjskopolitičkih ciljeva. Za lokalno stanovništvo njihova je prisutnost, međutim, bila pogubna. Kako su najamnici bili plaćeni samo za vrijeme bitaka, u slučajevima kada bi isplata kasnila ili ne bi bila plaćena, odnosno u doba mira, zabilježeni su česti slučajevi silovanja, pljačkanja i paljenja sela od strane najamnika.¹² Sve do 17. stoljeća privatne vojske sudjelovale su u ratovima europskih (i drugih) vladara odnosno država, no takva je praksa okončana trima događajima koji su postavili temelje za prijelaz s plaćeničkih na građanske vojske i kojima je uspostavljena paradigma međudržavnog ratovanja 20. stoljeća. Opisani događaju su: Vestfalski mir, Američki rat za nezavisnost i Francuska građanska revolucija.

Tridesetogodišnji rat (1618. – 1648.) često se karakterizira kao tzv. *bellum omnia contra omnes*, odnosno rat sviju protiv svih. Sukob koji je potaknut pretenzijama dinastije Habsburg u pogledu prijestolja Svetog Rimskog Carstva izvorno je pokrenut između germanskih država srednje Europe, no brzo se rasplamsao na veći dio Europe.¹³ Kako je rat bjesnio a vojni troškovi eskalirali, vladari su bili prisiljeni ponovno procijeniti svoje strategije za podizanje i održavanje vojske. U svrhu stvaranja lojalnih državnih trupa mnogi su vladari prisilno birali buduće vojnike iz redova osuđenih kriminalaca, siromašnih i nezaposlenih. Međutim, paradoksi koju su ocrtavali prijelaz s plaćeničkih na redovne vojne snage su, s jedne strane, nezainteresiranost civila za borbu koji su dodatno zahtijevali obuku, te s druge strane, mnoštvo plaćenika koji su bili upućeni u ratne vještine i koji su posjedovali vlastito oružje. U konačnici su ti paradoksi primorali vladare na njihovo daljnje skupo korištenje i privremeno rješenje trajnog problema.¹⁴ Rat je okončan Vestfalskim mirovnim sporazumom 1648. koji je iznjedrio novi međunarodni poredak kojim upravljaju i u čijem su središtu države. Vestfalski mir je determinirao državu kao središnji čimbenik suvremenog svjetskog poretka što podrazumijeva, između ostalog, da su jedino države legitimne koristiti se oružanom silom za uređenje unutarnjih i vanjskih poslova.¹⁵

Kao što je Tridesetogodišnji rat imao značajan utjecaj na stvaranje političkih temelja moderne države, tako su Američki rat za nezavisnost i Francuska revolucija imali krucijalnu ulogu u transformaciji odnosa između države i njezinih građana. Američki rat za nezavisnost (1775. – 1783.) je prvi primjer gdje se kolonijalna građanska vojska suprotstavila plaćeničkoj vojsci. Nakon proglašenja neovisnosti britanskih kolonija u Sjevernoj Americi, kralj George III. izdao je proglas na europskim dvorovima o mobilizaciji stanovništva uz novčanu naknadu.

¹² Mikac, R. (2013), *Suvremena sigurnost i private sigurnosne kompanije: Privatizacija sigurnosti i posljedice*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, str. 100.

¹³ Ortiz, C. (2010), *op. cit.* u bilj., str. 25.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Mikac, R. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 106.

Na taj način okupio je oko 19 000 pomoćnih vojnika germanskog podrijetla, okarakteriziranih kao plaćenici, koji su uglavnom dolazili iz okolice *Hessen-Kassela*.¹⁶ Britanske pretenzije nad američkim teritorijem suzbijene su ofenzivnim napadima oformljene kolonijalne građanske vojske te je rat službeno okončan Pariškim ugovorom 3. rujna 1783. kojim je Velika Britanija priznala neovisnost SAD-a.¹⁷ Nekoliko godina kasnije, motivirani događajima iz Sjeverne Amerike, Francuzi započinju svoju revoluciju. Francuskom građanskom revolucijom (1789. – 1795.) dolazi do promjene shvaćanja države kao vlasništva vladara u shvaćanje države kao instrumenta u rukama naroda vođenog ciljevima kao što su sloboda, jednakost, bratstvo (*liberté, égalité, fraternité*).¹⁸ Uspostavlja se koncept *nation en armes* kojim se poziva stanovništvo da s oružjem brane ono što je njihovo u korist općeg dobra.¹⁹

Sigurnosni sustav utemeljen na građanskoj vojsci bio je gotovo 350 godina stabilan, međutim, završetkom II. Svjetskog rata dolazi do promjene. Iako je tijekom Hladnoga rata država bila i dalje glavni protagonist sigurnosti, u procesu dekolonizacije i tijekom afričkih postkolonijalnih ratova 1960-ih godina, profitom vođeni borci ponovno se pojavljuju na ratnoj sceni.²⁰ SAD i Ujedinjeno Kraljevstvo bili su najveći ugovarači vojnih usluga tijekom Hladnog rata. Angažiranje PVSK-a omogućilo je vladama da promiču svoje vanjskopolitičke interese u procesu dekolonizacije afričkih zemalja, Bliskog istoka i Dalekog istoka.²¹ Osim završetka Hladnog rata, procvatu komercijalizacije sigurnosnog sektora pridonijela su još tri ključna događaja.

2.1. Povijesni pregled procvata modernog vojnog poduzetništva krajem 20. i početkom 21. stoljeća

Vraćanju na sigurnosni *status quo* prije Vestfalskog mira i razvoju koncepta PVSK-a u suvremenom dobu doprinijela su tri ključna događaja: završetak Hladnog rata, Zaljevski rat 1991. i teroristički napad na SAD 11. rujna 2001. godine.

Završetak Hladnog rata središnja je determinanta razvoja koncepta PVSK-a. Padom Berlinskog zida jenjava suprotstavljenost ideologije između Istoka i Zapada koja je bila

¹⁶ Ortiz, C. (2010), *op. cit.* u bilj., str. 26.

¹⁷ *Ibid.*, str. 27.

¹⁸ Mikac, R. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 106-107.

¹⁹ Martins, J. (2022), *Private Military and Security Companies and legal challenges*, str. 6., dostupno na: https://www.academia.edu/79778275/Private_Military_and_Security_Companies_and_legal_challenges

²⁰ *Ibid.*, str. 12.

²¹ Ortiz, C. (2010), *op. cit.* u bilj., str. 33.

pokretač ulaganja u obrambene mehanizme jedne i druge strane.²² Države su počele masovno otpuštati vojno osoblje, a jedna procjena navodi da je 6.873.000 vojnika zaposlenih diljem svijeta 1990. smanjeno na 3.283.000 do 1997.²³ Pritom je samo SAD otpustio gotovo 700 000 aktivnih vojnika od kraja Hladnog rata.²⁴ No, iako je, načelno, nestao sukob na globalnoj razini te su reducirane snage sigurnosti u svim državama svijeta, na sceni su se pojavili novi, manje strateški značajni sukobi u kojima je postojala manja volja velesila za izravnom intervencijom.²⁵ U takvim sukobima umjesto ili zajedno s redovnim vojnim snagama angažirane su PVSK-e koje su zapošljavale reducirano vojno osoblje. Potonje je ujedno i prvi faktor koji je utjecao na razvitak industrije sigurnosnog sektora.²⁶ Drugi faktor koji je utjecao na razvitak industrije sigurnosnog sektora jest povećanje tržišne ekonomije u post hladnoratovskom razdoblju, odnosno dominantnost slobode tržišta i privatnog sektora.²⁷ Moderne države i dalje obavljaju djelatnosti koje su tradicionalno obavljale, međutim, danas se više koriste PVSK-ima kako bi obavljale iste zadaće koje su do nedavno obavljale isključivo države vlastitim sredstvima odnosno osobljem.

Sljedeći se uzrok porasta industrije sigurnosnog sektora odigrao na području jugozapadne Azije, u Kuvajtu 1991. godine. U kolovozu 1990. godine Irak zauzima Kuvajt što izaziva burne reakcije zainteresiranih država, ponajprije SAD-a.²⁸ Upravo se ovoj operaciji pokazalo da se SAD priklonio prepuštanju dijela suvereniteta privatnim kompanijama s obzirom da je omjer pripadnika PVSK-a u odnosu na redovne vojne snage bio 1:100.²⁹

Treći i posljednji povod procvatu industrije sigurnosnog sektora predstavlja teroristički napad na SAD 11. rujna 2001. Prije napada, SAD se borio protiv terorista različitim protuterorističkim mjerama koje su uključivale diplomatske aktivnosti, ekonomske sankcije i međunarodno koordinirane zakonske mjere.³⁰ Nakon napada, SAD odbacuje takav pristup te proglašava *globalni rat protiv terorizma* u kojem je borba protiv terorista prioritet nacionalnih interesa i ciljeva politike nacionalne sigurnosti SAD-a i gdje bi, uz pomoć međunarodne

²² Mikac, R. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 143.

²³ Jäger, T., Kümmel, K. (Eds.) (2007) *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, str. 44.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Mikac, R. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 143.

²⁶ Singer, P. W. (2002), *op. cit.* u bilj., str. 53.

²⁷ Mikac, R. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 144.

²⁸ *Ibid.*, str. 145.

²⁹ *Ibid.*, str. 146. Također, Mikac navodi da se na početku operacije *Iraqi Freedom*, u odnosu na Pustinjsku oluju 12 godina prije, omjer pripadnika PVSK-a u odnosu na redovite vojne snage je udestorostručen te je iznosio 1:10.

³⁰ *Ibid.*, str. 147.

zajednice, trebalo ukloniti terorističku opasnost.³¹ U tu svrhu, SAD je angažirao brojne PVSK-e.

2.2. Suvremeno poimanje PVSK-a i problematika klasifikacije

Ne postoji jedinstvena i univerzalno prihvaćena definicija PVSK-a. U teoriji postoje različiti pristupi rješavanju problematike raščlanjenja privatnih vojnih od privatnih sigurnosnih kompanija. Terminološka kompleksnost proizlazi iz činjenice što u suvremenom dobu pojedine privatne kompanije pružaju vojne i sigurnosne usluge, pri čemu je nejasno klasificiraju li se takve kompanije kao vojne ili kao sigurnosne.³² Primjerice, grupa Wagner je nakon oslobođenja naftnih i plinskih polja pod kontrolom pobunjenika, pružala sigurnosne usluge njihovog čuvanja u istočnoj Siriji.³³ Pritom je nejasno može li se grupa Wagner u konkretnom slučaju okarakterizirati kao vojna ili sigurnosna kompanija s obzirom da pruža usluge iz obje kategorije. S druge strane, klasifikacija grupe Wagner u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu u kojem obavlja isključivo vojne funkcije, nije problematična.

U kontekstu oružanih sukoba, Singer ne analizira distinkciju između vojnih ili sigurnosnih kompanija već klasificira kompanije po tzv. *tip-of-the-spear* tipologiji. Prema navedenoj tipologiji PVSK-e se svrstavaju u pojedinu kategoriju ovisno o vrstama usluga koje pružaju i njihovom položaju na bojištu.³⁴ Koristeći ovaj koncept, privatna vojna industrija je organizirana u tri široka sektora: kompanije za pružanje vojnih usluga, kompanije za vojno savjetovanje i kompanije za vojnu podršku.³⁵ Prva kategorija kompanija je ona koje pružaju usluge koje se nalaze na samom 'vrhu koplja'. Ovo uključuje osoblje PVSK-a koje je naoružano i koji su ugovorom ovlašteni koristiti oružje na prvoj liniji bojišnice.³⁶ Nekoliko PVSK-a provodilo je ofenzivne borbene operacije tijekom 1990-ih godina, a najpoznatije su operacije južnoafričke kompanije *Executive Outcomes* i britanske kompanije *Sandline* u Angoli i Sierra Leoneu, kao i operacija *Sandline* u Papui Novoj Gvineji.³⁷ Tipični klijenti ovih kompanija su države relativno niskih vojnih sposobnosti, suočene sa situacijom neposredne prijetnje visokog

³¹ *Ibid.*

³² Galai, K. (2017), *The Use and Regulation of Private Military Companies*, doktorska disertacija, University of Sussex, str. 156.

³³ Østensen, G. A., Bukkvoll, T. (2021), *Private military companies – Russian great power politics on the cheap?*, Small Wars & Insurgencies, DOI: 10.1080/09592318.2021.1984709, str. 7.

³⁴ Singer P. (2004), *op. cit.* u bilj., str. 91.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*, str. 92.

³⁷ *Ibid.*, str. 93.

intenziteta.³⁸ Drugu kategoriju čine kompanije za vojno savjetovanje koje pružaju usluge tehničkih ili strateških sposobnosti visoke razine vojnim/sigurnosnim snagama, uključujući održavanje tehničkih sustava naoružanja, prikupljanje i analizu obavještajnih podataka te pružanje vojnih/sigurnosnih savjeta i obuke.³⁹ Primjena njihove stručnosti može imati golem strateški utjecaj na sukob, a posebice u doba sofisticiranog naoružanja. PVSK-e mogu pružati i usluge vojnog savjetovanja i obuke vojnim i sigurnosnim snagama, kao što trenutno američka kompanija Mozart Group pruža usluge obučavanja ukrajinskim vojnicima.⁴⁰ Konačno, kompanije za vojnu podršku uključuju pružanje općih logističkih i drugih usluga podrške vojnim snagama u zonama sukoba. Te usluge uključuju prijevoz, hranu, pranje rublja, sastavljanje i rastavljanje vojnih baza i kampova te repatrijaciju tijela.⁴¹

Podjela na privatne vojne i sigurnosne kompanije u kontekstu oružanih sukoba problematična je zbog nepostojanja jasnih i općeprihvaćenih pojmova obiju kategorija. Terminološka kompleksnost dovodi do potrebe usvajanja jedinstvenog pojma koji bi obuhvatio cijelu industriju sigurnosnog sektora. Tu potrebu uočava *Montreux* dokument koji sadrži jedinstveni pojam PVSK-a te ih pritom definira kao privatne poslovne subjekte koji pružaju vojne i/ili sigurnosne usluge, neovisno o tome kako se opisuju.⁴² Pritom se implicira da nije relevantna oznaka koju kompanija sadrži odnosno oznaka sama po sebi ne stvara pravne posljedice, već je potrebno usredotočiti se na sadržajnu analizu aktivnosti kompanije u oružanom sukobu.

3. ZAKONODAVNO UREĐENJE PVSK SEKTORA U RUSKOJ FEDERACIJI I ANALIZA NJIHOVE PRISTUNOSTI U RUSKO- UKRAJINSKIM SUKOBIMA

Ruska Federacija aktivno koristi nedržavne aktere za obavljanje širokog spektra usluga. U rusko-ukrajinskom sukobu iz 2014. godine te u aktualnom sukobu Ruska Federacija koristila je odnosno koristi grupu Wagner za pružanje usluga ofenzivne borbe i vojne obuke pripadnika oružanih snaga Ruske Federacije.⁴³

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*, str. 95.

⁴⁰ Ed Ram, *Mozart Group: the western ex military personnel training Ukrainian recruits*, the Guardian, 5. kolovoza 2022., dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/05/mozart-group-western-ex-military-training-ukrainian-recruits> (10/02/2023).

⁴¹ Singer P. (2004), *op. cit.* u bilj., str. 97.

⁴² *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 9 (a), str. 9.

⁴³ Østensen, Åse G.; Bukkvoll, T. (2022), *op. cit.* u bilj., str. 9.

Korištenjem nedržavnih aktera tijekom sukoba u Ukrajini 2014. i 2015. godine Ruska Federacija nastojala je održati narativ o isključivo unutarnjem ukrajinskom oružanom sukobu. Usprkos negiranju Ruske Federacije o umiješanosti u rusko-ukrajinski sukob tijekom 2014. i 2015. godine i pokušaja prikrivanja povezanosti s grupom Wagner, njihova isprepletenost prvenstveno je uočljiva u dijeljenju vojnih objekata i opreme. Primarna baza za vojnu obuku grupe Wagner nalazi se u selu *Molkino, Krasnodarski kraj* (Ruska Federacija) neposredno uz vojnu jedinicu koja pripada 10. brigadi specijalnih snaga Glavnog stožera Oružanih snaga Ruske Federacije.⁴⁴ Tijekom rusko-ukrajinskog sukoba 2014., konkretno u bitci za Debaltsevo 2014., zabilježene su geolokacijske videosnimke koje pružaju dokaz o opskrbljivanju grupe Wagner vojnom opremom oružanih snaga Ruske Federacije (oklopni kamioni, tenkovi i dr.).⁴⁵ Isto je zabilježeno u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu tijekom bitke za Bakhmut. Konkretno, Ministarstvo obrane Ruske Federacije dodijelilo je grupi Wagner modernu vojnu opremu (tenkove i topničke granate) s ciljem zauzimanja Bakhmuta.⁴⁶ Navedno je potvrđeno apelom grupe Wagner na isporuku vojne opreme upućenim Ministarstvu obrane Ruske Federacije 20. veljače 2023. Pritom se navodi da je rusko vojno zapovjedništvo prestalo isporučivati topničke granate grupi Wagner te da su ruski vojni dužnosnici uveli ograničenja i restrikcije na nabavu streljiva od strane grupe Wagner.⁴⁷

Ovisnost grupe Wagner o opskrbi teškim naoružanjem i streljivom od strane Ministarstva obrane opovrgava tvrdnje dužnosnika Ruske Federacije o njihovoj povezanosti. Posljedično je nejasno djeluje li grupa Wagner pod kontrolom i nadzorom Ruske Federacije.

3.1. *Ratio* angažiranja PVSK-a u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu

Ruska Federacija je u pogledu vojnog kapaciteta daleko nadmoćnija sila od Ukrajine. No, već tijekom prvih nekoliko tjedana sukoba oružane snage Ruske Federacije pretrpjele su značajne

⁴⁴ Giles, K., Akimenko, V. (2019), *Use and Utility of Russia's Private Military Companies*, Journal of the Future Conflict, vol. 01., str. 8-9.

⁴⁵ Zoria, Y., *New footage shows Russian PMC Wagner involved in crucial 2015 Debaltsevo battle in Ukraine*, Euromaidan Press, 22. lipnja 2018., dostupno na: <https://euromaidanpress.com/2018/06/22/new-footage-shows-russian-pmc-wagner-involved-in-crucial-2015-debaltsevo-battle-in-ukraine/> (23/04/2023).

⁴⁶ Hird, K., Mappes, G., Bailey, R., Philipson, L., Wolkov, N., Barros, G., Kagan W., F., Russian Offensive Campaign Assessment, Press ISW, 16. travnja 2023., dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/ukraine-conflict-updates> (23/04/2023).

⁴⁷ Bailey, R., Stepanenko, K., Hird, K., Wolkov, N., Philipson, L., Kagan, W. F., Russian Offensive Campaign Assessment, februar 20, 2023, Press ISW, 20. veljače 2023., dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-february-20-2023> (23/04/2023).

gubitke među vojnim osobljem.⁴⁸ Napori ruskog vojnog vrha za povećanjem vojnog osoblja mobilizacijom stanovništva u svrhu popunjavanja gubitaka i pokretanja velikih ofenzivnih operacija u bliskoj budućnosti nisu bili dovoljni, stoga se državno vodstvo Ruske Federacije odlučilo na angažiranje PVSK-a i plaćenika u rusko-ukrajinskom sukobu.

11. ožujka 2022. ruski predsjednik Vladimir Putin najavio je mobilizaciju boraca s Bliskog istoka za sudjelovanje u rusko-ukrajinskom sukobu na strani Ruske Federacije.⁴⁹ Na sastanku Vijeća sigurnosti, ministar obrane Ruske Federacije Sergej Šojgu izjavio je da na Bliskom istoku ima 16 000 dobrovoljaca koji su spremni boriti se na strani snaga koje podržava Ruska Federacija u Donbasu.⁵⁰ Ukrajinska sigurnosna služba (*Sluzhba Bezpeky Ukrainy*) izvijestila je da je Ruska Federacija otvorila centre za regrutaciju plaćenika u Siriji te da su oružane snage Ruske Federacije naredile svojoj zračnoj bazi u *Hmeimimu* (Sirija) da dnevno šalju 300 boraca u Ukrajinu kako bi se borili u zamjenu za novac i šestomjesečni ugovor.⁵¹ Dovodeći plaćenike u Ukrajinu, oružane snage Ruske Federacije očito teže dovesti na bojište više iskusnih boraca nego mladih, neobučanih vojnika. Preraspoređena grupa je uključivala Sirijce koji služe zajedno s ruskim PVSK-ima, poput grupe Wagner, s prethodnim iskustvom rada pod ruskim zapovjedništvom.⁵²

25. kolovoza 2022. ruski predsjednik Vladimir Putin potpisao je dekret o povećanju kapaciteta oružanih snaga Ruske Federacije sa 137 000 na 1.150 000.⁵³ Dekret je stupio na snagu 1. siječnja 2023. Povećanje broja vojnog osoblja ne znači nužno i povećanje borbene snage, posebno u slučaju Ruske Federacije gdje su na prvu liniju bojišnice poslani mladi i neiskusni vojnici. S obzirom na lošu demografsku sliku Ruske Federacije, u početku se vjerovalo da se povećanje odnosi na povećanje ugovornog osoblja koje će se pridružiti bataljonima oružanih snaga Ruske Federacije uspostavljenih diljem zemlje.⁵⁴ Međutim, ruski predsjednik Vladimir Putin potpisao je 21. rujna 2022. dekret o djelomičnoj mobilizaciji ruskih

⁴⁸ 17. veljače 2023. Ministarstvo obrane Ujedinjenog Kraljevstva izvijestilo je da su ruske snage vjerojatno pretrpjele do 200.000 žrtava od početka invazije na Ukrajinu. Dostupno na: <https://pbs.twimg.com/media/FssAkcWcAUfvVy.jpg> (22/04/2023).

⁴⁹ Clark, M., Barros, G., Stepanenko, K., *Russian Offensive Campaign Assessment, Press ISW*, 11. ožujka 2022. Dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-11> (22/04/2023).

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Russia Monitor Monthly 03/22, Warsaw Institute, str. 12-13., dostupno na: <https://warsawinstitute.org/russia-monitor-month/russia-monitor-monthly-032022/> (27/02/2023).

⁵³ Ukaz predsjednika Ruske Federacije "O utvrđivanju kadrovske sastava Oružanih snaga Ruske Federacije", br. 575, Kremlj, 25. kolovoza 2022. <http://actual.pravo.gov.ru/text.html#pnun=0001202208250004> (18/04/2023).

⁵⁴ Russia Monitor Monthly, Warsaw Institute, str. 17., dostupno na: <https://warsawinstitute.org/russia-monitor-month/russia-monitor-monthly-082022/> (26/02/2022).

pričuvnika.⁵⁵ Iako dio službenog dekreta koji sadrži podatke o obujmu mobilizacije nije poznat, ministar obrane Ruske Federacije Sergej Šojgu spomenuo je mobilizaciju do 300 000 osoba.⁵⁶ Donošenje dekreta je izazvalo egzodus ruskog stanovništva i prosvjede diljem zemlje u kojima je privedeno tisuće osoba. Prema navedenom dekretu, mobilizirani državljani imaju status vojnog osoblja koje služi oružanim snagama Ruske Federacije temeljem ugovora. Dodatno, ruski predsjednik Vladimir Putin potpisao je dekret o oslobađanju studenata od mobilizacije, prema kojem su redovni i izvanredni studenti oslobođeni vojnog roka, za razliku od onih koji pohađaju izvanškolsko obrazovanje.⁵⁷

Iako u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu djeluju razne privatne kompanije, kao što su *Patriot* na strani Ruske Federacije i američka *Mozart Group* koja obučava ukrajinske vojnike,⁵⁸ poseban fokus je na kompaniji Wagner koja je izvana PVSU, ali u stvarnosti dio strukture ruskog Ministarstva obrane, odnosno produžena ruka uprave.

3.2. Grupa Wagner, prisutnost i razlozi angažiranja u rusko-ukrajinskim sukobima

Grupa Wagner je osnovana 2013. godine od strane bivšeg ruskog obavještajnog časnika Dimitry Utkina koji je prethodno služio u 2. *Spetsnaz* jedinici ruske vojne obavještajne službe (Glavna uprava Glavnog stožera Oružanih snaga Ruske Federacije, GRU). Grupa Wagner trenutno djeluje pod okriljem Jevgenija Prigožina.⁵⁹

Prvi poligon za testiranje grupe Wagner bio je u Ukrajini 2014. godine. Iako je od samog početka krize u Donbasu Ruska Federacija nijekala prisutnost ruskih snaga na tom području, analize su pokazale da se u Donbasu i na Krimu nalazio veći broj ljudi u odorama 'bez oznaka'. Prema ukrajinskoj sigurnosnoj službi, više od 200 pripadnika grupe Wagner borilo se u bitci kod Debaltseva u siječnju i veljači 2015. godine, a do 2017. godine zabilježeno

⁵⁵ Ukaz predsjednika Ruske Federacije „O objavi djelomične mobilizacije u Ruskoj Federaciji“, br. 647, Kremlj, 21. rujna 2022., dostupno na: <http://kremlin.ru/acts/news/69391> (22/04/2022).

⁵⁶ Putin je najavio djelomičnu mobilizaciju u Rusiji, BBC News, 21. rujna 2022., dostupno na: <https://www.bbc.com/russian/news-62977634> (22/04/2022).

⁵⁷ Ukaz predsjednika Ruske Federacije „I izmjenama i dopunama ukaza predsjednika Ruske Federacije od 24. rujna 2022., br. 664; O davanju odgode od služenja vojnog roka za mobilizaciju“, br., 664, Kremlj, 6. listopada 2022., dostupno na: <http://kremlin.ru/events/president/news/69524> (22/04/2022).

⁵⁸ Ed Ram, *Mozart Group: the western ex military personnel training Ukrainian recruits*, the Guardian, 5. kolovoza 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/05/mozart-group-western-ex-military-training-ukrainian-recruits> (10/02/2023).

⁵⁹ Bryjka, F. (2019), *Russian “contractors” in the service of the Kremlin*, Warsaw Institute, str. 6., dostupno na: <https://warsawinstitute.org/russian-contractors-in-the-service-of-the-kremlin/> (26/02/2023).

je sveukupno 5 000 pripadnika grupe Wagner na području istočne Ukrajine.⁶⁰ Osoblje grupe Wagner djelovalo je prvenstveno s pripadnicima samoproglašene Lugansk Narodne Republike, ali su i pomagali ruskim regularnim vojnim jedinicama zauzeti objekte i razoružati pripadnike ukrajinskih vojnih snaga tijekom tajne okupacije Krima od lipnja 2014. do kolovoza 2015.⁶¹ U navedenom razdoblju u Ukrajini su djelovale i druge PVSK-e, primjerice, *Rossiskie System Bezopasnosti Group*, *MAR PMC*, *Slavonic Corps Limited* i *E.N.O.T. Corp.*⁶²

Navedene PVSK-e su registrirane prekogranično jer rusko zakonodavstvo ne dopušta njihovo osnivanje u Ruskoj Federaciji što omogućuje ruskom državnom vrhu marginalizaciju i distanciranje od aktivnosti teško kontroliranih skupina.⁶³ Ova pojava je poznata pod nazivom „*Maskirova*“, što na ruskom znači kamuflaža, a u kontekstu navedenog podrazumijeva da ruske vlasti koriste PVSK-e kako bi se kamuflirale i od sebe odbacile odgovornost.⁶⁴ Što je manje ruskih vojnih snaga prisutno, to Ruska Federacija može više podupirati tezu o isključivo unutarnjem ukrajinskom sukobu. Državni vrh Ruske Federacije poriče da su ruski „volonteri“ u Ukrajini, odnosno osoblje grupe Wagner, odgovorni Ruskoj Federaciji i njezinim oružanim snagama. Međutim, ruski predsjednik Vladimir Putin izjavio je u jednom intervjuu iz 2012. da su ti entiteti način na koji se implementiraju nacionalni interesi bez direktnog uplitanja države.⁶⁵ Grupa Wagner služi Ruskoj Federaciji kao alat za implementiranje strateških interesa bez izravne umiješanosti države, za širenje ruskog narativa, lažnih vijesti, dezinformiranja javnosti snažnim informacijskim kampanjama te za izazivanje ekstremnih društvenih i političkih podjela kao primarnih zadataka za provođenje hibridnih aktivnosti.⁶⁶

U aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu Wagnerove snage bore se u Ukrajini od prvih dana rata. Grupa Wagner je imala značajnu ulogu u ofenzivnim vojnim operacijama poput zauzimanja Popasne tijekom travnja i svibnja 2022., bitke za Severodonjeck i okupacije Bakhmuta. Obavještajne službe SAD-a i Ujedinjenog Kraljevstva procjenjuju da grupa Wagner

⁶⁰ *Ibid.*, str. 5.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Jones, S. G., Doxsee, C., Brian Katz, B., McQueen, E., Moye, J. (2021), *Russia's Corporate Soldiers: The Global Expansion of Russia's Private Military Companies*, South Africa Journal of International Affairs, vol. 29, br. 4, 549-565, str. 557.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Wither, J. (2020), *The challenge of Russia's private military & security companies*, per Concordiam, Journal of European Security and Defense Issues, vol. 10, br. 3, str. 6.

⁶⁶ Bryjka, F. (2019), *op. cit.* u bilj., str. 6.

ima oko 50 000 boraca u Ukrajini, od kojih su 40 000 regrutirani zatvorenici, a 10 000 ugovorni zaposlenici.⁶⁷

Nakon neuspješnih krvavih borbi za Severodonjeck, Kijev i Mariupolj, oružane snage Ruske Federacije suočile su se sa značajnim gubitcima među vojnim osobljem. Navedeno je primoralo ruski vojni vrh na pokretanje tajne kampanje regrutiranja ruskih zatvorenika diljem zemlje. Nakon značajnog doprinosa u zauzimanju Popasne i Severodonjecka, taj zadatak je dodijeljen grupi Wagner.⁶⁸

Slika 4. Prisutnost grupe Wagner od početka ruske invazije na Ukrajinu 24. veljače 2022. do 1. ožujka 2023.

3.3. Regrutacija ruskih zatvorenika – pitanje pravne dopuštenosti i *charte blanche* jamstvo pomilovanja

Tijekom rujna 2022. putem internetskih kanala objavljena je videosnimka koja sadrži govor o regrutaciji ruskih zatvorenika za borbu u rusko-ukrajinskom sukobu. Na videosnimci se navodno nalazi Jevgenij Prigožin koji u jednom od zatvora Ruske Federacije zatvorenicima

⁶⁷ Američko vijeće za nacionalnu sigurnost kaže da je Wagner poslao 40.000 ruskih zatvorenika u rat, Meduza, 23. prosinca 2022. Dostupno na: <https://meduza.io/news/2022/12/23/v-sovete-natsbezopasnosti-ssha-zayavili-chto-chvk-vagnera-otpravila-na-voynu-40-tysyach-rossiyskih-zaklyuchennyh> (22/03/2023).

⁶⁸ Stepanenko, K., Bailey, R., Hird, K., Williams, M., Klepanchuk, Y., Carl, N, and Kagan, F. (2022), *Russian Offensive Campaign Assessment*, Press ISW, str. 3., dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgrounders/russian-offensive-campaign-assessment-november-22> (04/03/2023).

drži govor o mogućnosti oslobođenja od izvršenja kazne oduzimanja slobode nakon šestomjesečnog sudjelovanja u rusko-ukrajinskom sukobu s grupom Wagner. U slučaju pristanka, regrutirani zatvorenici moraju poštivati određena pravila tijekom sudjelovanja u sukobu. Pravila obuhvaćaju zabranu dezerterstva, pljačkanja, zlouporabe droga i alkohola, te seksualnih kontakata s lokalnim stanovništvom.

Glasnogovornik predsjednika Ruske Federacije Dmitry Peskov potvrdio je 27. siječnja 2023. da ruski predsjednik Vladimir Putin izdaje preventivna pomilovanja za osuđenike koji služe u ruskim operacijama na teritoriju Ukrajine.⁶⁹ Međutim, takvi predsjednički dekreti o pomilovanju osuđenika prema postojećem ruskom zakonodavstvu klasificirani su kao službena državna tajna te je njihov sadržaj nedostupan javnosti.⁷⁰ Iako točan broj regrutiranih zatvorenika nije moguće utvrditi, prema posljednjim procjenama ukupno je regrutirano 50 000 zatvorenika, ali se zbog posljedica velikog broja žrtava, predaje i dezerterstva trenutno na ukrajinskom bojištu bori njih 10 000.^{71 72}

Ako su navodi o regrutiranju zatvorenika istiniti, potrebno je razmotriti relevantno zakonodavstvo Ruske Federacije s ciljem pronalaska pravnog temelja za regrutaciju zatvorenika te, posljedično, mogućnost oslobođenja od izvršenja kazne oduzimanja slobode otpustom, pomilovanjem ili amnestijom obećanih od strane grupe Wagner. Postojeće zakonodavstvo Ruske Federacije ne predviđa pravni mehanizam za sudjelovanje zatvorenika u bilo kojoj vojnoj specijalnoj operaciji, čak ni na zahtjev zatvorenika. Kazneni zakon Ruske Federacije predviđa da osuđena osoba može biti puštena na uvjetni prijevremeni otpust s kazne samo odlukom suda i to ako sud pronade da u konkretnom slučaju za rehabilitaciju osuđenika nije potrebno da se u cijelosti odsluži kazna oduzimanja slobode predviđena sudskom

⁶⁹ Stepanenko, K., Hird, K., Bailey, B., Philipson, L., Wolkov, N., Kagan, F.W., Russian Offensive Campaign Assessment, Press ISW, 1.02.2023., *dostupno na:* <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-february-1-2023> (04/03/2023).

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Hird, K., Barros, G., Stepanenko, K., Philipson, L., W. Kagan, F.W., Russian Offensive Campaign Assessment, Press ISW, 23/01/2023, *dostupno na:* <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-january-23-2023> (04/03/2023).

⁷² Prema izvješću Instituta za proučavanje rata od 20. studenog 2022. broj ruskih zatvorenika je pao za oko 6,5% od siječnja 2022. (ne uključujući pritvorenike i one koji se nalaze u istražnom zatvoru, čiji je broj relativno konstantan). Ruski istraživački list *Mediazaona* izvijestio je 18. studenog 2022. da se broj zatvorenika muškog spola u Ruskoj Federaciji smanjio za 23 000 od početka Wagnerove kampanje regrutiranja zatvorenika. To je ujedno i najveće smanjenje ruske zatvorske populacije od 2014., uključujući i razdoblja amnestija. *Vidi:* Stepanenko, K., Hird, K., Bailey, R., Mappes, G., Barros, G., Philipson, L., Kagan, F., Russian Offensive Campaign Assessment, Press ISW, 20.01.2023., *dostupno na:* <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-january-20-2023> (04/03/2023).

odlukom.⁷³ Prilikom donošenja odluke o uvjetnom prijevremenom otpustu sudac treba uzeti u obzir ispunjenje kriterija kojim osoba mora odslužiti dio kazne pri čemu se duljina stvarno odslužene kazne oduzimanja slobode razlikuje ovisno o kojem je kaznenom djelu riječ.⁷⁴ Dana obećanja grupe Wagner o uvjetnom otpustu, amnestiji ili pomilovanju nije pravno moguće ispuniti. Ustav Ruske Federacije u članku 89. (c) predviđa isključivo predsjednika Ruske Federacije kao ovlaštenika na pomilovanje osuđenika.⁷⁵ Također, Ustav Ruske Federacije u članku 109. (g) navodi da davanje amnestije za kaznena djela pripada isključivo prerogativu Državne Dume.⁷⁶ Dodatno, tumačenjem članka 286. Kaznenog zakona Ruske Federacije kojim se uređuje kazneno djelo prekoračenja službenih ovlasti, u slučaju zatvorenikovog napuštanja kaznene ustanove nakon sklapanja ugovora s grupom Wagner postoje znakovi ispunjenja elemenata kaznenog djela od strane Uprave zatvora.⁷⁷

Slijedom navedenog, osoblje PVSK-a ne može legitimno regrutirati zatvorenike obzirom na nedostatak zakonodavstva koji isto predviđa, isključivu nadležnost pojedinih državnih organa za davanje otpusta, amnestije ili pomilovanja, ali i nepostojanja zakonodavstva Ruske Federacije kojim se regulira PVSK-e, pa tako i aktivnosti poduzete od istih.

3.4. Regulacija PVSK-a unutar Ruske Federacije

Rusko zakonodavstvo ne poznaje koncept PVSK-a. Štoviše, Ustav Ruske Federacije implicitno zabranjuje njihovo osnivanje i djelovanje. Unatoč tome, Ruska Federacija je koristila i aktivno koristi PVSK-e, ne samo u rusko-ukrajinskim sukobima, već i u drugim sukobima u kojima ima interes. Neovisno o nedostatku regulacije PVSK-a, relevantne materijalne odredbe Kaznenog zakona Ruske Federacije pružaju pravnu osnovu za sankcioniranje određenih skupina s kojima se, u određenim slučajevima, mogu izjednačiti ruske PVSK-e.

PVSK-e su protuustavne u Ruskoj Federaciji. Ustav Ruske Federacije zabranjuje „stvaranje i djelovanje društvenih organizacija ... čiji je cilj uspostava oružanih postrojbi.“⁷⁸ Odredba implicira da su samo državni organi ovlašteni i odgovorni za obranu i sigurnost Ruske

⁷³ *Kazneni zakon Ruske Federacije*, br. 63-FZ, 13. lipnja 1996., čl. 79. st. 1., dostupano na: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/WTACCRUS48_LEG_6.pdf

⁷⁴ *Ibid.*, čl. 79. st. 3.

⁷⁵ *Ustav Ruske Federacije, Rossijskaya Gazeta*, 25. prosinca 1993., čl. 89. t. c., dostupno na: <http://kremlin.ru/acts/constitution>

⁷⁶ *Ibid.*, čl. 109. t. g.

⁷⁷ *Kazneni zakon Ruske Federacije, op. cit.* u bilj., čl. 286.

⁷⁸ *Ustav Ruske Federacije, op. cit.* u bilj., čl. 13. st. 5.

Federacije. Sukladno tome, nije dopušteno osnivanje i djelovanje PVSK-a koje obavljaju borbene funkcije te na taj način izravno sudjeluju u neprijateljstvima.

Kazneni zakon Ruske Federacije u članku 208. zabranjuje osnivanje ilegalne naoružane formacije (jedinice, odreda ili bilo koje druge grupe) koja nije predviđena saveznim zakonom, kao i djelovanje takve organizacije. Osnivanje ili djelovanje ilegalne naoružane formacije kažnjivo je kaznom oduzimanja slobode u trajanju od dvije do sedam godina.⁷⁹ Kažnjivo je i sudjelovanje u takvoj ilegalnoj oružanoj formaciji ograničenjem slobode u trajanju do tri godine, uhićenjem u razdoblju do šest mjeseci ili oduzimanjem slobode u trajanju do pet godina.⁸⁰ Pritom je predviđena mogućnost oslobođenja kaznene odgovornosti ako osoba svojom voljom prestane sudjelovati u ilegalnoj naoružanoj formaciji te preda oružje, osim ako njezino postupanje nije obuhvaćeno nekim drugim kaznenim djelom.⁸¹ Također, zabranjeno je plaćeništvo i njihovo financiranje. Kazneni zakon Ruske Federacije definira plaćenika kao osobu koja djeluje u svrhu stjecanja materijalne koristi, nije državljanin države u čijem oružanom sukobu ili neprijateljstvima sudjeluje, ne boravi stalno na njenom teritoriju i ne obavlja službenu dužnost.⁸² Međutim, ne pojašnjava se što obavljanje „službene dužnosti“ obuhvaća, ostavljajući pritom otvoreno pitanje je li netko tko djeluje temeljem ugovora kojeg je odobrio ruski državni organ uključen u obavljanje „službenih dužnosti“. Sudjelovanje plaćenika u oružanom sukobu ili neprijateljstvima kažnjivo je kaznom oduzimanja slobode u trajanju od tri do sedam godina.⁸³ Osim plaćeništva zabranjene su i aktivnosti povezane s plaćeništvom. Konkretno, novačenje, obuka, financiranje ili drugo materijalno osiguravanje plaćenika, kao i njegovo korištenje u oružanom sukobu ili neprijateljstvima, kažnjivi su kaznom oduzimanja slobode od četiri do osam godina.⁸⁴ Pritom se postrožuje sankcija za isto kazneno djelo ovisno o statusu počinitelja ili žrtve. Ako isto kazneno djelo počini osoba iz službenog položaja ili prema maloljetnoj osobi, kazniti će se kaznom oduzimanja slobode od sedam do petnaest godina, novčanom kaznom do petsto tisuća rubalja ili u iznosu plaće ili nadnice, ili bilo kojeg drugog dohotka osuđene osobe za razdoblje do tri godine.⁸⁵

Iako svakih nekoliko godina dođe do prijedloga u ruskom parlamentu za regulaciju PVSK-a, taj problem još nije zakonodavno riješen. Prijedlozi za zakonodavno uređenje PVSK-

⁷⁹ Kazneni zakon Ruske Federacije, *op. cit.* u bilj., čl. 208. st. 1.

⁸⁰ *Ibid.*, čl. 208. st. 2.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² *Ibid.*, čl. 359.

⁸³ *Ibid.*, čl. 359. st. 3.

⁸⁴ *Ibid.*, čl. 359. st. 1.

⁸⁵ *Ibid.*, čl. 359. st. 2.

a postavljeni su 2012., 2014., 2018., međutim, nijedan s uspjehom.⁸⁶ Štoviše, kada je posljednji put postavljen prijedlog za regulaciju PVSK-a početkom 2018. godine, glasnogovornik predsjednika Ruske Federacije Dmitry Peskov utvrdio je da Kremlj nema stav o ovom pitanju.⁸⁷

Razlozi za otpornost zakonodavnog uređenja PVSK-a unutar Ruske Federacije mogu biti različiti. Primjerice, ideološki razlozi ili zabrinutost izazvanu smanjenjem državnog monopola nad legitimnom uporabom sile. Nepostojanje regulative pomaže poricanju ruskog državnog vrha o njihovoj povezanosti s PVSK-ima, posebice s grupom Wagner. Na taj način se distancira od protupravnih aktivnosti PVSK-a pripisivih Ruskoj Federaciji, kao državi koja ih je angažirala.

4. *IUS IN BELLO*: PITANJE *DE LEGE LATA* PRIMJENJIVOSTI NA PRIVATNE VOJNE PODUZETNIKE I POSLJEDICE NJEGOVE PRIMJENE

U suvremenom dobu korištenje PVSK-a samo po sebi nije toliko zabrinjavajuće koliko porast međunarodnih humanitarnih posljedica tijekom njihove prisutnosti u oružanim sukobima. Iako su multinacionalne kompanije, oružane skupine, teroristi, nevladine organizacije i drugi akteri, svaki na svoj način, postali relevantni u postvestfalskoj državi, međunarodno javno pravo i dalje kao svoje adresate predviđa države. Navedeno je navelo brojne autore na zaključak da se regulacija PVSK-a prebacuje s međunarodne na nacionalnu razinu pri čemu, u nedostatku iste, dolazi do pravnog vakuuma.⁸⁸

S ciljem razjašnjenja djeluju li PVSK-e i njihovo osoblje u pravnom vakuumu ili ne, u ovom se dijelu rada analiziraju relevantne odredbe MHP-a koje se primjenjuje na i u situacijama oružanog sukoba. MHP je jedinstveni kompleksni sustav koji predviđa sveobuhvatna pravila za zaštitu pojedinaca u oružanim sukobima (uređeno Ženevskim konvencijama iz 1949.) te regulira načine i sredstva ratovanja (uređeno Četvrom haaskom konvencijom iz 1907. o zakonima i običajima rata na kopnu i trima dopunskim protokolima uz

⁸⁶ Bukkvolla, T., Østensen, Åse G. (2020), *The Emergence of Russian Private Military Companies: A New Tool of Clandestine Warfare*, Special Operations Journal (SOJ), vol. 6, br. 1, str. 9.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ Cameron, L., Chetail, V. (2013), *Privatizing War: Private Military and Security Companies under Public International Law*, Cambridge University Press, United Kingdom, ix.

Ženevske konvencije).⁸⁹ Prenošenje funkcija na PVSK-e u kontekstu međunarodnih oružanih sukoba predstavlja nekoliko izazova za MHP, osobito pitanje statusa PVSK-a i njihovog osoblja. Status pojedinaca u oružanom sukobu podrazumijeva da pojedinac, sukladno statusu koji mu je dodijeljen, ima određena prava i obveze, odnosno ograničenja koja MHP predviđa za pojedinu kategoriju statusa. Određivanje statusa je važno kako bi se utvrdila kaznena odgovornost za kršenje MHP-a i ljudskih prava ne samo pojedinaca, već i države koja ih je angažirala. O pravima, obvezama i ograničenjima statusa pojedinca, kao i posljedicama statusa detaljno se analizira u daljnjem tekstu.

4.1. Relevantne međunarodne pravne obveze država povezanih s PVSK-a

Prema MHP-u države se obvezuju poštivati i osigurati poštivanje MHP-a, pri čemu se prvenstveno podrazumijeva poštivanje Ženevskih konvencija iz 1949.⁹⁰ U komentarima Međunarodnog odbora crvenog križa iz 2016. na prvu Ženevsku konvenciju pobliže je opisano čije poštivanje država mora osigurati. Država mora osigurati poštivanje Konvencije od strane njezinih redovnih oružanih snaga, drugih osoba ili grupa čije je ponašanje pripisivo državi, stanovništva nad kojim ta država provodi vlast te drugih osoba u sukobu, bez obzira je li sama država strana u tom sukobu.⁹¹ Ova opća obveza država važna je jer zahtijeva od država ne samo da se suzdrže od kršenja MHP-a već i da poduzmu mjere koje su u njihovoj moći kako bi se osiguralo da i PVSK-e, kao akteri različiti od država, poštuju pravo. *Montreux* dokument specificira načine na koje države mogu prevenirati kršenje MHP-a od strane osoblja PVSK-a. Prema *Montreux* dokumentu države ugovornice se moraju pobrinuti da je osoblje PVSK-a svjesno svojih obveza i odgovarajuće obučeno te poduzeti prikladne mjere, uključujući vojno zakonodavstvo, upravne mjere i druge zakonodavne aktivnosti.⁹² Ako je protupravno ponašanje grupe Wagner pripisivo državi, o čemu se raspravlja u poglavlju o međunarodnoj kaznenoj odgovornosti, Ruska Federacija nije ispunila navedenu međunarodnu obvezu odnosno preporuku. Ruska Federacija prvenstveno treba adekvatno regulirati PVSK-e, a zatim

⁸⁹ Vidi više: Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B. (2006), *Međunarodno pravo*, 3. dio, str. 124. – 132.; Cameron, L., Chetail, V. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 80.

⁹⁰ *Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata* (Četrta Ženevska konvencija), Međunarodni odbor Crvenog križa, Diplomatska konferencija u Ženevi 1949., čl. 1.

⁹¹ Cameron, L., Demeyere, B., Henckaerts, J, La Haye, E., Niebergall-Lackner, H. (2015), *The updated Commentary on the First Geneva Convention – A New Tool for Generating Respect for International Humanitarian Law*, *International Review of the Red Cross*, 97 (900), 1209–1226, str. 1215.

⁹² *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., str. 11., t. 3.

posebnim zakonodavstvom specificirati obveze PVSK-a kojima se osigurava poštivanje MHP-a i ljudskih prava. Međutim, neovisno o ispunjenju navedene obveze, osoblje grupe Wagner uvijek mora djelovati u skladu s normama MHP-a koje se primjenjuje univerzalno unutar okruženja oružanih sukoba.⁹³ U skladu s teritorijalnim važenjem prava, osoblje grupe Wagner dužno je poštivati relevantno ukrajinsko zakonodavstvo, osobito kazneno zakonodavstvo.⁹⁴

U kontekstu ugovaranja pružanja usluga od strane PVSK-a, MHP nameće državama zabranu prijenosa obavljanja inherentnih državnih funkcija. Konkretno, članak 39. Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima propisuje da se svaki logor ratnih zarobljenika stavlja pod neposrednu vlast odgovornog časnika koji pripada redovnim oružanim snagama sile koja drži ratne zarobljenike.⁹⁵ Navedena odredba podrazumijeva da je inherentno državna funkcija upravljanje zarobljeničkim logorima te da se ta funkcija ne smije prenositi na druge, nadržavne aktere.⁹⁶ Međutim, to ne isključuje mogućnost da PVSK-e obavljaju druge aktivnosti povezane s logorima, kao što su gradnja, održavanje ili čuvanje logora. Primjerice, kompanije CACI International i Titan Corporation sklopile su ugovor s američkom vladom za obavljanje usluga ispitivanja i prevođenja u vojnim zatvorima u Iraku.⁹⁷ Kako države ne bi prekršile navedenu međunarodnu obvezu, *Montreux* dokument usmjerava države na uspostavu nacionalnog zakonodavstva kojim bi se odredio opseg usluga koje se mogu odnosno ne mogu delegirati na PVSK-e.⁹⁸ Pritom se naglašava potreba obraćanja pozornosti na određene čimbenike kao što su procjena bi li pružanje određenih usluga moglo dovesti do izravnog uključivanja osoblja PVSK-a u neprijateljstva.⁹⁹ Odredba, međutim, ne pojašnjava gdje podvući crtu kako određene usluge ne bi spadale u isključivi djelokrug države. Budući da se naglašava potreba procjene hoće li pružanje određenih usluga dovesti do izravnog sudjelovanja u neprijateljstvima na taj način se implicira da one usluge koje dovode do izravnog sudjelovanja u neprijateljstvima spadaju u isključivi djelokrug države. Sukladno ovom tumačenju, Ruska Federacija je očito delegirala inherentno državnu djelatnost na grupu Wagner koja u rusko-ukrajinskom sukobu obavlja borbene funkcije te na taj način izravno sudjeluje u neprijateljstvima.

⁹³ *Ibid.*, t. 26 (a), str. 14.

⁹⁴ *Ibid.*, t. 23., str. 14.

⁹⁵ *Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima*, Međunarodni odbor Crvenog križa, Diplomatska konferencija u Ženevi 1949., čl. 39.

⁹⁶ Međutim, neke su zemlje privatizirale djelatnosti upravljanja pritvorskim objektima i zatvorima, npr. Velika Britanija, Sjedinjene Države, Južna Afrika i Australija. *Vidi više*: Cameron, L., Chetail, V. (2013), str. 83.

⁹⁷ Vrhovni sud SAD-a, *Paul A. Slough, i dr., protiv SAD-a*, br. 17-1110, travanj 2018., str. 2.

⁹⁸ *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 1., str. 16.

⁹⁹ *Ibid.*

U slučaju delegiranja pojedinih funkcija na PVSK, države se ne oslobađaju svojih obveza predviđenih MHP-om.¹⁰⁰ Primjerice, država zadržava obvezu predviđenu Poveljom UN-a kojom se zabranjuje prijetnja ili upotreba sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države, neovisno je li delegirala pojedine vojne odnosno sigurnosne funkcije na PVSK.¹⁰¹

Međunarodno pravo za zaštitu ljudskih prava, koje se primjenjuje u vrijeme mira i u vrijeme oružanog sukoba, predviđa obvezu države za osiguranjem zaštite ljudskih prava, pri čemu je to obveza isključivo država, a ne PVSK-a i njihovog osoblja.¹⁰² Na državama je da provode potrebne provjere i osiguraju propise u kaznenom zakonodavstvu u svrhu zaštite pojedinaca u slučajevima protuzakonitog ponašanja osoblja PVSK-a.¹⁰³ Prema Ženevskim konvencijama iz 1949. države moraju za teške povrede MHP-a, kao što su namjerno ubojstvo, mučenje ili nečovječno postupanje, predvidjeti kaznenu sankciju, pronaći počinitelje ili naredbodavce, procesuirati ih ili predati na progon trećoj državi, te staviti na raspolaganje žrtvama odgovarajuća pravna sredstava (npr. tužba za naknadu štete).¹⁰⁴

4.2. Pravni status osoblja PVSK-a prema MHP-u

Uzimajući u obzir prirodu funkcija PVSK-a u međunarodnim oružanim sukobima, jedan od ključnih izazova je određivanje pravnog statusa osoblja PVSK-a. Svo osoblje PVSK-a koje djeluje u zonama oružanih sukoba mora poštivati MHP neovisno o njihovom statusu.¹⁰⁵ Individualni status postaje relevantan za određivanje prava osoblja PVSK-a na određeni režim zaštite ili tretman prema MHP-u. Pitanje statusa određuje je li netko legitiman vojni cilj ili osoba zaštićena od izravnog napada. Koji će režim biti primjenjiv na pojedinca ovisi o tome je li pojedini ugovarač ili zaposlenik kvalificiran kao borac, civil, civil u pratnji oružanim snagama ili kao plaćenik. Prema MHP-u sve navedene kategorije imaju poseban status uz kojeg su vezana određena prava i obveze. Prema *Montreux* dokumentu, status osoblja PVSK-a

¹⁰⁰ *Ibid.*, str. 32.

¹⁰¹ *Povelja Ujedinjenih naroda*, Konferencija Ujedinjenih naroda 1945., 24. listopada 1945., čl. 2. t. 4., dostupno na: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

¹⁰² Cameron, L., Chetail, V. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 113.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu*, Međunarodni odbor Crvenog križa, Diplomatska konferencija u Ženevi 1949., čl. 49.; *Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru*, čl. 50.; *Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima*, *op. cit.* u bilj., čl. 129.; *Konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata*, *op. cit.* u bilj., čl. 146.; *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 4., str. 11.

¹⁰⁵ *Montreux* dokument., *op. cit.* u bilj., t. 26 (a), str. 14.

određuje se od slučaja do slučaja te ovisi o prirodi i okolnostima njihovih funkcija u oružanim sukobima u koje su uključeni.¹⁰⁶

4.2.1. PVSK i status civila ili borca

Dvije su temeljne kategorije statusa pojedinca u međunarodnom oružanom sukobu: borac i civil. Definicija borca je sadržana u članku 43. Dopunskog protokola Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba iz 1977. (Protokol I).¹⁰⁷ Prema Protokolu I. oružane snage strane sukoba sastoje se od svih organiziranih oružanih snaga, naoružanih grupa i jedinica koje su pod zapovjedništvom odgovornim toj strani (čak i kada tu stranu zastupa vlada ili vlast koju protivnička strana ne priznaje) pri čemu te oružane snage moraju biti podvrgnute unutrašnjem disciplinarnom sustavu koji osigurava poštivanje pravila međunarodnog prava primjenjivih u oružanim sukobima.¹⁰⁸ S obzirom da je velika većina država stranka Protokola I., članak 43. biti će primjenjiv u značajnom dijelu međunarodnih sukoba.¹⁰⁹ Status borca podrazumijeva privilegiju zakonitog izravnog sudjelovanja u neprijateljstvima. Navedena privilegija obuhvaća imunitet kaznenog progona za zakonita ratna djela (primjerice, ubijanje neprijateljskih vojnika), no, ne i za počinjena kršenja MHP-a.¹¹⁰ Zapravo, Protokol I. predviđa ograničenja u vođenju oružanih sukoba u odnosu na osobe, stvari (objekte), vrste oružja i ograničenja s obzirom na način vođenja borbe ili određene upotrebe oružja.¹¹¹ Članak 4. (a) Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima predviđa da borci imaju status ratnog zarobljenika ako padnu u ruke neprijatelju, osim ako se tijekom borbe nisu razlikovali od civilnog stanovništva.¹¹² Jasno je iz

¹⁰⁶ *Montreux* dokument, t. 24., str. 14.

¹⁰⁷ *Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I)*, Međunarodni odbor Crvenog križa, Diplomatska konferencija o reafirmaciji i razvoju međunarodnog humanitarnog prava primjenjivog u oružanim sukobima 1974.–1977., 1977.

¹⁰⁸ *Ibid.*, čl. 43.

¹⁰⁹ Trenutno je 174 države ratificiralo Protokol I. Podaci dostupni na: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties> (19/03/2023).

¹¹⁰ Nejasno je što se točno podrazumijeva pod tom privilegijom. Niti Ženevske konvencije niti njihovi Dodatni protokoli ne predviđaju definiciju tog pojma što predstavlja problematiku u suvremenim oružanim sukobima u kojima su zamagljene linije razgraničenja *civila* i *boraca*. Osoblje PVSK-a može obavljati razne funkcije u oružanim sukobima pri čemu pojedine funkcije dovode do izravnog sudjelovanja u neprijateljstvima, dok druge ne. Primjerice, obrana vojnih ciljeva ili boraca predstavlja izravno sudjelovanje u neprijateljstvima. Najkritičnija situacija je kada osoblje PVSK-a čuvaju objekte, prijevozna sredstva ili osobe. Ako ti objekti, prijevozna sredstva ili osobe nisu zaštićene od napada prema MHP-u, njihovo čuvanje ili obrana predstavlja izravno sudjelovanje u neprijateljstvima.

¹¹¹ Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B. (2006), *op. cit.* u bilj., str. 145 – 166.

¹¹² Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, *op. cit.* u bilj., čl. 4 (a).

odredbe članka 43. da osoblje PVSK-a mora biti dio redovnih oružanih snaga države strane sukoba kako bi se smatrali borcima, no nejasno je na koji se način to može postići.

U teoriji se razlikuju dva pristupa kojima države mogu odlučiti o angažiranju PVSK-a u oružanom sukobu i njihovom inkorporiranju u redovne oružane snage: *de jure* i *de facto*.¹¹³ *De jure* pristup podrazumijeva da države uključe osoblje PVSK-a u redovne oružane snage na temelju zakonskog akta. *De facto* pristup podrazumijeva da osoblje PVSK-a mogu biti uključeni u redovne oružane snage države ako budu okvalificirani kao članovi organiziranih oružanih snaga, naoružanih grupa i jedinica pod zapovjedništvom odgovornim državi strani sukoba.¹¹⁴ Članak 43. Protokola I. ostavlja otvorenom mogućnost da bi osoblje PVSK moglo biti dio oružanih snaga države koja ih zapošljava na temelju *de facto* uključivanja. Ključan kriterij članka 43. jest da su grupe „pod odgovornim zapovjedništvom“ države pri čemu se ne zahtijeva izričito vojno zapovjedništvo, ostavljajući na taj način otvorenu mogućnost zapovijedanja od strane civilnih službenika.¹¹⁵ Iako ova praksa danas ne postoji, u prošlosti su se pojedine države odlučile na uključivanje osoblja PVSK-a u oružane snage zbog podvođenja ugovarača vojnom lancu zapovijedanja te zbog osiguranja da neće potpasti pod definiciju plaćenika predviđenu člankom 47. Protokola I.¹¹⁶ Primjerice, vlada Sierra Leonae je inkorporirala osoblje *Executive Outcomes-a* u svoje oružane snage prije nego što su se počeli boriti u građanskom ratu 1995. – 1996., kao što je i vlada Papua Nova Gvineje inkorporirala osoblje *Sandlinea* u svoje nacionalne snage kao specijalne policajce 1997.¹¹⁷

Drugu kategoriju osoba u oružanim sukobima također predviđa Protokol I. definirajući civila kao svaku osobu koja ne pripada ni jednoj od kategorija osoba koje se kvalificira kao borac.¹¹⁸ Drugim riječima, ako zaposlenik ili ugovaratelj PVSK-a nije okvalificiran kao borac, smatrati će se civilom. Takav status civila pruža zaštitu osoblju PVSK-a na način da ne mogu biti objektom napada osim ako i sve dok ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima.¹¹⁹

Veliku većinu osoblja PVSK-a se može podvesti pod kategoriju civila, međutim neki od njih mogu biti civili u pratnji oružanim snagama s pravom na status ratnog zarobljenika ako su ispunjeni uvjeti predviđeni u Ženevskoj konvenciji o postupanju s ratnim zarobljenicima. Konvencija kao ratne zarobljenike navodi, između ostalih, osobe koje prate oružane snage i za

¹¹³ Tonkin H. (2011), *op. cit.* u bilj., str. 85.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 86.

¹¹⁶ Kinsey, C. (2006), *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, New York, str. 19.

¹¹⁷ Tonkin H. (2011), *op. cit.* u bilj., str. 85.

¹¹⁸ Protokol I., *op. cit.* u bilj., čl. 50.; *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 26. (b), str. 14.

¹¹⁹ *Ibid.*, čl. 51. st. 3.; *Montreux* dokument, t. 25., str. 14.

to imaju pismene ovlasti vojnog zapovjedništva (ratni dopisnici, dobavljači, članovi radnih jedinica i sl.).¹²⁰ Takve osobe imaju status ratnog zarobljenika, ali ne i status borca, njegove privilegije ili imunitet, te ne smiju biti napadnuti kao borci.¹²¹ Iako se brojne PVSK-e mogu svrstati u ovu kategoriju, ipak za pojedine postoje ograničenja. Naime, članak jasno navodi pismene ovlasti vojnog zapovjedništva kao uvjet za dobivanje statusa civila u pratnji oružanim snagama, što znači da osoblje PVSK-a ne može imati takav status ako ih angažiraju nevladine organizacije ili privatne kompanije.

4.2.2. PVSK i status plaćenika

Sposobnost države da zakonito koristi plaćenike u smislu *jus ad bellum*¹²² značajno se promijenila od prijašnjih razdoblja kada su države, odnosno vladari, slobodno unajmljivali oružane snage drugih država ili angažirali vlastite plaćenike.¹²³ U jeku globalizacije privatno vojno tržište je značajno poraslo, a post hladnoratovsku evoluciju plaćenika u osoblje PVSK-a trebala je popratiti adekvatna međunarodna regulacija. Unatoč širokom konsenzusu da se izraz *plaćenik* u svom uobičajenom, nepravnom smislu, odnosi na profitom motiviranog pojedinca koji se bori na strani države koja nije država njegovog državljanstva,¹²⁴ pokazalo se da je državama izazov pretočiti ovo zajedničko shvaćanje u djelotvornu pravnu definiciju.

Na međunarodnoj razini postoje tri glavna pravna instrumenta koja se bave problematikom plaćenika: Protokol I. uz Ženevske konvencije iz 1949., Konvencija za uklanjanje plaćenika u Africi donesena od strane Organizacije afričkog jedinstva (danas Afrička unija) iz 1977.¹²⁵ i UN-ova Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika iz 1989.¹²⁶ Za potrebe ovog rada dovoljno je analizirati Protokol I. i univerzalno primjenjivu UN-ova Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika iz 1989.

¹²⁰ Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, *op. cit.* u bilj. 101, čl. 4. A (4); *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 26. (c), str. 14.

¹²¹ Cameron, L. (2015), *op. cit.* u bilj. , str. 56.

¹²² *Jus ad bellum* odnosi se na uvjete pod kojima države mogu pribjeći ratu ili općenito uporabi oružane sile.

¹²³ Cameron, L., Chetail, V. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 66.

¹²⁴ Singer, P. W. (2002), *op. cit.* u bilj. 5, str. 41.

¹²⁵ *OAU Konvencija za uklanjanje plaćeništva u Africi*, Ujedinjeni narodi, vol. 1490,1-25573, br. 25573, 1977. Konvencija nije primjenjiva univerzalno, već je ograničena na države članice unutar OAU-a i na one države članice koje su potpisale i ratificirale Konvenciju. *Vidi*: Schreier, F., Caparini, M. (2005), *op. cit.* u bilj., str. 148.

¹²⁶ *Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika*, Rezolucija Opće skupštine 44/33, Ujedinjeni narodi, 04. prosinca 1989.

4.2.2.1. Definicija plaćenika prema Protokolu I.

Prema članku 47. stavku 1. Protokola I. plaćenik je svaka osoba: a) koja je lokalno ili u inozemstvu posebno regrutirana da bi se borila u oružanom sukobu; b) koja stvarno izravno sudjeluje u neprijateljstvima; c) koja sudjeluje u neprijateljstvima uglavnom radi osobne koristi i kojoj je strana sukoba ili netko u njezino ime obeća materijalnu naknadu znatno višu od one koja je obećana ili plaćena borcima odgovarajućeg položaja i s odgovarajućom funkcijom u oružanim snagama te stranke; d) koja nije državljanin strane sukoba niti joj je boravište na području pod kontrolom strane sukoba; e) koja nije pripadnik oružanih snaga strane sukoba; f) koja nije poslana od države koja nije strana sukoba po službenoj dužnosti kao pripadnik njezinih oružanih snaga.¹²⁷ U stavku 1. istog članka navodi se posljedica statusa plaćenika odnosno da plaćenik nema pravo na status ratnog zarobljenika.¹²⁸ Da bi se osoba mogla označiti kao plaćenik mora biti kumulativno ispunjeno svih šest uvjeta odnosno, *a contrario*, ne smije ostati nijedan uvjet neispunjen.¹²⁹

Iako Protokol I. pruža pravnu definiciju plaćenika, ona je izuzetno manjkava i gotovo neprimjenjiva na PVSK-e suvremenog doba. Prema navedenoj definiciji osoblje PVSK-a može se vrlo lako isključiti iz klasifikacije plaćenika iz više razloga. PVSK-e pružaju širok spektar usluga pri čemu pojedine kompanije pružaju usluge koje ne uključuju borbu ili izravno sudjelovanje u sukobima. Primjerice, kompanije koje pružaju savjetodavne usluge ili usluge obučavanja vojnika, čije se osoblje automatski ne može poimati plaćenicima.¹³⁰ Također, iako nije primaran fokus ovog rada, potrebno je i upozoriti na one PVSK-e koje djeluju izvan konteksta oružanog sukoba. Glavni nedostatak definicije je taj što se usredotočuje na motivaciju pojedinca, odnosno ne identificira plaćenika prema onom *što* radi već po tome *zašto* to radi, pri čemu je takvu motivaciju iznimno teško dokazati u praksi.¹³¹ S obzirom na globalni karakter PVSK-a njihovo osoblje se može sastojati od državljana raznih država, tako i onih koji jesu strane sukoba, pa bi prema tome brojno osoblje bilo izvan parametara članka 47. Protokola I. Također, dio definicije prema kojoj se osoba ne može smatrati plaćenikom ako je uključena u redovne oružane snage strane sukoba predstavlja svojevrsnu pravnu prazninu jer države mogu inkorporirati osoblje PVSK-a u svoje redovne oružane snage i na taj se način izbjeći

¹²⁷ Protokol I., *op. cit.* u bilj., čl. 47. st. 2.

¹²⁸ *Ibid.*, čl. 47. st. 1.

¹²⁹ *Ibid.*, čl. 47. st. 2.

¹³⁰ Kinsey, C. (2006), *op. cit.* u bilj., str. 19.

¹³¹ Tonkin, H. (2011), *op. cit.* u bilj., str. 29.

svoje obveze u vezi plaćenika.¹³² S druge strane, u praksi to ne predstavlja problem jer u suvremenom kontekstu države izbjegavaju uključivanje PVSK-a u svoje nacionalne snage.¹³³

4.2.2.2. Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika iz 1989.

Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika (Konvencija iz 1989.) usvojena je 4. prosinca 1989. godine Rezolucijom 44/33 Opće skupštine Ujedinjenih naroda. Konvencija iz 1989. sadrži 21 članak te ju je ratificiralo 37 država.

Definicija plaćenika sadržana u Konvenciji iz 1989. izvedena je iz članka 47. Protokola I. Pritom se, za razliku od Protokola I., ne zahtijeva da pojedinac stvarno sudjeluje u neprijateljstvima.¹³⁴ Primjena Konvencije iz 1989. ne ograničava se samo na međunarodne oružane sukobe već se primjenjuje i na unutarnje oružane sukobe te na sve druge situacije.¹³⁵ Za razliku od Protokola I. koji predviđa samo definiciju i posljedicu statusa plaćenika, Konvencija iz 1989. inkriminira plaćeništvo i njihove aktivnosti. Bilo koja aktivnost navedena u Konvenciji iz 1989. smatra se kaznenim djelom (primjerice, novačenje, korištenje ili osposobljavanje plaćenika) bez obzira na to jesu li je počinili sami plaćenici¹³⁶ ili bilo koja druga osoba.¹³⁷ Kaznenim djelom smatra se i pokušaj i sudjelovanje u počinjenju nekog od navedenih kaznenih djela.¹³⁸

Konvencija iz 1989. predviđa odgovornost država potpisnica pravnim pravilom kojim se državama zabranjuje novačenje, korištenje, financiranje ili osposobljavanje plaćenika.¹³⁹ Prema Konvenciji iz 1989. države imaju obvezu nacionalnim zakonodavstvom zabraniti i sankcionirati navedene aktivnosti te poduzeti praktične mjere s ciljem sprječavanja priprema za počinjenje kaznenih djela na vlastitom teritoriju.¹⁴⁰ Također, države stranke se obvezuju uspostaviti nadležnost nad svim kaznenim djelima predviđenim Konvencijom iz 1989. te provesti kazneni postupak ili izručiti osumnjičene počinitelje na način predviđen Konvencijom

¹³² Percy, S. (2006), *Regulating the Private Security Industry*, The International Institute for Strategic Studies, London, str. 42.

¹³³ *Ibid.*; Logika zakonodavca pri propisivanju ovog uvjeta jest što uključivanjem takvih osoba u redovne vojne snage postoje jasne linije odgovornosti države te je jasna primjena MHP-a. *Vidi više*: Cameron, L., Chetail, V. (2013), str. 69.

¹³⁴ *Ibid.*, čl. 1. st. 1.

¹³⁵ *Ibid.*, čl. 1. st. 2.

¹³⁶ *Ibid.*, čl. 3.

¹³⁷ *Ibid.*, čl. 2.

¹³⁸ *Ibid.*, čl. 4.

¹³⁹ *Ibid.*, čl. 5.

¹⁴⁰ *Ibid.*, čl. 6.

iz 1989.¹⁴¹ Ruska Federacija nije stranka Konvencije iz 1989., pa nema pravnog temelja međunarodne odgovornosti Ruske Federacije za kaznena djela povezana s plaćeništvom.¹⁴² No, angažiranjem plaćenika Ruska Federacija krši vlastito zakonodavstvo s obzirom da je plaćeništvo, odnosno financiranje i korištenje plaćenika, zabranjeno člankom 359. Kaznenog zakona Ruske Federacije.

Jedna od glavnih kritika upućenih Konvenciji iz 1989. je nedostatak političke volje samih država stranaka, što je pretočeno dugim procesom stupanja na snagu koji se proteže od 1989. do 2001. te niskim stupnjem ratifikacije.¹⁴³

4.2.3. Poteškoće pri određivanju pravnog statusa grupe Wagner i njegovog osoblja u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu

Rusko-ukrajinski sukob je sukob međunarodnog karaktera. Ruska Federacija i Ukrajina su stranke Ženevskih konvencija i Protokola I. koji se primjenjuju na međunarodne oružane sukobe.¹⁴⁴ Pravni status osoblja grupe Wagner ovisi od slučaja do slučaja, ispunjenjem kriterija sadržanih u članku 43. i 44. Protokola I. Pritom je prvenstveno potrebno razmotriti smatra li se osoblje grupe Wagner plaćenicima u smislu članka 47. Protokola I.

Medijska izvješća često opisuju osoblje grupe Wagner kao plaćenike. Međutim, uskost definicije plaćenika sadržane u čl. 47. Protokola I. dovodi do toga da se, u pravnom smislu, vrlo malo pripadnika grupe Wagner može označiti plaćenicima. Jasno je da osoblje grupe Wagner izravno sudjeluje u neprijateljstvima te da nisu poslani od države koja nije strana sukoba (čl. 47. st. 2. (b), (f)). Iako su pojedini pripadnici grupe Wagner posebno regrutirani plaćenici iz Sirije koji se u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu bore na strani Ruske Federacije u zamjenu za novac i šestomjesečni ugovor, ipak su većina ruski državljani (čl. 47. st. 2. (a), (d)). Navedenu tezu potvrđuju brojna izvješća o regrutaciji ruskih zatvorenika koji se bore u Ukrajini zajedno s grupom Wagner. Nedostatak transparentnosti unutarnje strukture grupe Wagner onemogućava utvrđivanje ispunjenja kriterija da plaćenici nisu pripadnici oružanih snaga strane sukoba (čl. 47. st. 2. (e)). Najsporniji element definicije je motiv

¹⁴¹ *Ibid.*, čl. 9-12.

¹⁴² Republika Hrvatska je stranka Konvencije iz 1989. Podaci dostupni na: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/conv-mercenaries-1989/state-parties?activeTab=undefined>

¹⁴³ Gómez del Prado Chairperson, José L., *Mercenaries, Private Military and Security Companies and International Law*, UN Working Group on the Use of Mercenaries, str. 13.

¹⁴⁴ Podaci dostupni na: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949additional-protocols-and-their-commentaries>

pojedince odnosno da se plaćenici bore za osobnu korist (čl. 47. st. 2. (c)). Poteškoće u dokazivanju profitnog motiva koji stoji iza uključenosti pojedinca u plaćeničke aktivnosti mogu dovesti do isključenja brojnih pojedinaca iz definicije plaćenika. Pod pretpostavkom da se većina osoblja grupe Wagner ne kvalificira kao plaćenici, potrebno je razmotriti članke 43. i 44. Protokola I. kako bi se utvrdio njihov status.

Uskim tumačenjem pojma borca definiranog člankom 43. Protokola I., osoblje grupe Wagner u aktualnom rusko-ukrajinskom sukobu ima status civila odnosno civila u pratnji oružanim snagama (ako su za to ovlašteni). Ključan kriterij definicije borca jest da borac mora biti pod zapovjedništvom odgovornim državi. Osoblje grupe Wagner nije dio redovnih oružanih snaga Ruske Federacije jer zakonodavstvo Ruske Federacije ne regulira PVSK-e. Samim time ne postoji mogućnost njihovog inkorporiranja u redovne oružane snage i donošenja zakonodavnog akta kojim bi se to ostvarilo. Širim tumačenjem pojma borca postoji mogućnost kvalificiranja osoblja grupe Wagner kao pripadnika redovnih oružanih snaga Ruske Federacije. U definiciji borca se ne navodi da borci moraju biti pod vojnim zapovjedništvom, ostavljajući na taj način mogućnost tumačenja da mogu biti pod zapovjedništvom civilnih službenika. U prilog navedenom zabilježeni su slučajevi zajedničkog djelovanja grupe Wagner i redovnih oružanih snaga Ruske Federacije u Ukrajini. Tijekom ruske aneksije Krima 2014. godine grupa Wagner je djelovala zajedno s jedinicama redovnih oružanih snaga Ruske Federacije prilikom razoružavanja ukrajinske vojske i preuzimanja kontrole nad Krimom. U kontekstu ruske invazije na Ukrajinu u veljači 2022., prisutnost Wagnera zabilježena je u istočnoj Ukrajini gdje su djelovali zajedno s redovnim oružanim snagama Ruske Federacije u pojedinim vojnim operacijama.

Određivanje statusa osoblja grupe Wagner u rusko-ukrajinskom sukobu izazovno je iz nekoliko razloga. Jedan od izazova je dovođenost pravnog statusa grupe Wagner, odnosno nejasno je radi li se o PVSK, paravojnoj formaciji ili poludržavnim sigurnosnim snagama. Nejasan pravni status je rezultat nedostatka regulacije PVSK-a u Ruskoj Federaciji što dovodi do nedostatka transparentnosti u pogledu djelovanja grupe Wagner. Nedostatak transparentnosti onemogućava uvid u lanac zapovijedanja, odnosno nejasno je djeluje li osoblje grupe Wagner pod vojnim ili civilnim zapovjedništvom. Bez poznavanja potpunih činjenica o odnosu između Ruske Federacije i grupe Wagner, teško je doći do čvrstih zaključaka o statusu osoblja grupe Wagner. U svakom slučaju, status osoblja grupe Wagner ovisi o prirodi i okolnostima njihovih funkcija u rusko-ukrajinskom sukobu te se određuje od slučaja do slučaja.

4.3. Međunarodna, korporativna i pojedinačna odgovornost za protupravno ponašanje PVSK-a

Rastuća prisutnost PVSK-a u kompleksnim okruženjima i složenost zadaća koje obavljaju mogu dovesti do kršenja MHP-a i zlouporabe ljudskih prava od strane njihovog osoblja. U slučaju da zaposlenik ili ugovaratelj PVSK-e počini međunarodni zločin, primjerice, ubojstvo ili mučenje ratnih zarobljenika, potrebno je kazneno sankcionirati takvo protupravno ponašanje. Pritom nije sasvim jasno tko snosi odgovornost odnosno odgovara li država koja je angažirala PVSK-u, PVSK ili pojedini zaposlenik PVSK-e koji počini zločin. Slijedom navedenog, moguće su tri vrste kaznene odgovornosti: odgovornost države ugovornice za protupravna ponašanja PVSK-a, korporativna odgovornost PVSK-e i kaznena odgovornost pojedinca. U svrhu razrješenja navedene problematike u daljnjem se tekstu pojašnjavaju relevantne odredbe MHP-a i međunarodnog kaznenog prava.

4.3.1. Odgovornost država ugovornica za protupravno ponašanje PVSK-a koje angažiraju

Prema općem načelu, ponašanje privatnih osoba se ne može pripisati državi. Međutim, mogu se pojaviti okolnosti u kojima je takvo ponašanje ipak pripisivo državi jer postoji određeni činjenični odnos između države i privatnopravne osobe ili subjekta koji je uključen u takvo ponašanje. Članci 4. do 8. Nacrta članka o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine (Nacrt članka) određuju uvjete pod kojima se određeno ponašanje može pripisati državi. Temeljem navedenih odredbi Nacrta članka, *Montreux* dokument, kao svojevrsni *lex specialis*, u člancima 7. i 8. predviđa uvjete pod kojima država može odgovoriti za protupravna ponašanja PVSK-a i njihovog osoblja.

Članak 4. Nacrta članka navodi da se državi mogu pripisati djela (čini ili propusti) njezinih organa pri čemu se državnim organom smatra bilo koje tijelo ili osoba kojoj je dodijeljen takav status u skladu s unutrašnjim pravom te države.¹⁴⁵ Ovaj članak opisuje odgovornost države za ponašanje njezinih *de jure* organa bez obzira na njihovu prirodu, odnosno mjesto u unutarnjoj

¹⁴⁵ *Nacrt članka o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine*, Izvješće Komisije za međunarodno pravo o radu 53. zasjedanja, Rezolucija A/56/10, Ujedinjeni narodi, 12. prosinca 2001., čl. 4.

hijerarhiji ili ustrojstvu države.¹⁴⁶ U svrhu primjene članka 4. Nacrta na PVSK-e potrebno je razmotriti jesu li oni *de jure* organi u skladu s ovom odredbom, odnosno jesu li klasificirani kao državna tijela. Iako prvi dio točke 7. *Montreux* dokumenta izričito navodi da „ulazak u ugovorne odnose sam po sebi ne uključuje odgovornost država ugovornica”¹⁴⁷ i na taj način implicira da sam ugovor nije dovoljan za označavanje PVSK-a državnim organom, u daljnjem tekstu navodi da je to ipak moguće u nekoliko slučajeva. Naime, u kontekstu članka 4. moguće su dvije situacije kada će se PVSK-e smatrati *de jure* državnim organima. Prvi slučaj nije pravno problematičan, međutim njegova je primjena u praksi upitna. Teoretski je moguće da država temeljem domaćeg zakonodavstva osnuje ili uključi postojeću PVSK-u u državni aparat pri čemu bi kompanija postala organom države i za čija bi ponašanja država odgovarala.¹⁴⁸ U drugom slučaju osoblje PVSK-a uključeno je u redovne oružane snage temeljem odredbi domaćeg zakonodavstva ili su pripadnici organiziranih naoružanih skupina, grupa ili jedinica pod zapovjedništvom odgovornim državi, pri čemu neće biti potrebe razmatrati jesu li nezakonita djela počinjena *ultra vires*, odnosno izvan ovlasti, jer će država svakako snositi odgovornost za njihovo protupravno ponašanje.¹⁴⁹ Dakle, primjena članka 4. Nacrta članka ne ograničava se isključivo na države, već postoji mogućnost njegove primjene na PVSK-e. Međutim, to je u praksi rijetkost, što dovodi do skepticizma među pravnim komentatorima o korisnosti članka 4. Nacrta članka kao načina na koji se države mogu smatrati odgovornima u slučaju protupravnih čina PVSK-a koje su angažirale.¹⁵⁰ Rusko zakonodavstvo klasificira svoje oružane snage kao državni organ što znači da Ruska Federacija može snositi odgovornost za protupravno ponašanje pripadnika svojih oružanih snaga. Osoblje grupe Wagner, međutim, ne spada u ovu kategoriju. Nedostatak regulacije PVSK-a u Ruskoj Federaciji onemogućava registraciju grupe Wagner, a samim time i donošenje nacionalnog zakonodavstva kojim bi se PVSK dodijelio status državnog organa odnosno čije bi se osoblje inkorporiralo u redovne oružane snage Ruske Federacije.

Iako se PVSK-e ne klasificiraju kao državni organi, to ne znači da ne postoji pravna osnova temeljem koje će država odgovarati za protupravna djela PVSK-a. Naime, članak 5. Nacrta

¹⁴⁶ Cameron, L., Chetail, V. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 137., *Ratio* ove odredbe je taj da je definiranje državnog organa prepušteno nacionalnom pravu što je posljedica međunarodnog prava koje priznaje suverenitet država što im omogućava da same mogu birati kako će se strukturirati u svrhu provođenja vlastitih politika. Međutim, nakon što je država odlučila slobodno odrediti neke od svojih unutarnjih sastavnica kao državne organa, onda mora snositi odgovornost za njihovo ponašanje.

¹⁴⁷ *Montreux* dokument, t. 7., str. 11.

¹⁴⁸ Cameron, L., Chetail, V. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 138.

¹⁴⁹ Državi se pripisuje i djelovanje *ultra vires* njezinih organa sve dok oni djeluju u službenom svojstvu. *Vidi* više: Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *op. cit.* u bilj., str. 11.

¹⁵⁰ *Ibid.*, str. 142.

članka predviđa da će se ponašanje osobe ili entiteta koji nije organ države prema članku 4., ali je ovlašten zakonom te države izvršavati elemente državne vlasti, smatrati ponašanjem države prema međunarodnom pravu, pod uvjetom da ta osoba ili entitet djeluje u službenom svojstvu u konkretnom slučaju.¹⁵¹ Za primjenu članka 5. potrebno je, osim delegiranja takvih ovlasti, dopustiti određenu autonomiju subjektu pri korištenju diskrecijskog prava u izvršavanju ovlasti koje su mu dodijeljene.¹⁵² Članak 5. Nacrta članka potencijalno predstavlja osnovu odgovornosti Ruske Federacije za protupravna ponašanja grupe Wagner. Ruska Federacija je angažirala grupu Wagner u rusko-ukrajinskom sukobu da obavlja borbene funkcije. Dodjeljivanje takvih funkcija predstavlja delegiranje izvorno državnih funkcija, stoga bi se odgovornost Ruske Federacije trebala temeljiti na članku 5. Nacrta članka. Također, grupa Wagner očito djeluje s dopuštenjem Ruske Federacije što potvrđuje korištenje ruske vojne imovine i ovlast za regrutiranje ruskih zatvorenika. Međutim, Ruska Federacija nije zakonom ovlastila grupu Wagner da djeluje u njezino ime niti je to moguće s obzirom na nedostatak regulacije PVSK-a. To znači da kriterij „ovlaštenje zakonom“ unutar formulacije članka 5. Nacrta članka nije zadovoljen. Ovo je ključni ograničavajući čimbenik koji smanjuje odgovornost Ruske Federacije za protupravna djelovanja grupe Wagner. Bez obzira na bliske veze između grupe Wagner i Ruske Federacije i javnu prirodu funkcija koje grupa Wagner obavlja, Ruska Federacija učinkovito zaobilazi odgovornost za bilo kakve zlouporabe koje osoblje grupe Wagner počini. Članak 5. Nacrta članka bi ispunio svoj cilj i svrhu kada ne bi zahtijevao „ovlaštenje zakonom“ kao primaran kriterij već kao pomoćni, dokazni kriterij. U tim okolnostima bi se zahtijevalo samo da država ovlasti nedržavnog aktera da izvršava elemente državne vlasti te bi Ruska Federacija mogla odgovarati za protupravna ponašanja grupe Wagner.

Osim što su odgovorne za radnje vlastitih organa i onih osoba ili entiteta na koje su delegirale ovlast vršenja elemenata državne vlasti, države također mogu biti odgovorne za svoje *'de facto'* agente.¹⁵³ Članak 8. Nacrta članka govori o privatnopravnim osobama (agentima) koje djeluju prema uputama, na poticaj ili pod nadzorom državnih organa pri čemu se takvo djelovanje pripisuje državi i ona za njega odgovara.¹⁵⁴ Upravo u ovom slučaju država odgovara za kršenje međunarodnih obveza, i to neovisno o izvoru obveze, kada PVSK-e djeluju na temelju danih uputa ili pod kontrolom države, pri čemu te države imaju i obvezu naknade

¹⁵¹ Nacrt članka, *op. cit.* u bilj., čl. 5.

¹⁵² Cameron, L., Chetail, V. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 224.; Prema Cameron i Chetail, izravno sudjelovanje u neprijateljstvima za državu je vršenje vladinih ovlasti.

¹⁵³ *Ibid.*, str. 204.

¹⁵⁴ Nacrt članka, *op. cit.* u bilj., čl. 8.

štete oštećenima.¹⁵⁵ Međutim, uzimajući u obzir poteškoće u dokazivanju, ova je odredba neprimjenjiva u praksi.¹⁵⁶ Ne ulazeći u dubinsku analizu pripisivanja protupravnih ponašanja privatnih aktera državi, nejasan odnos između grupe Wagner i Ruske Federacije vjerojatno bi predstavljao poteškoće u dokazivanju djelovanja grupe Wagner prema uputama, na poticaj ili pod nadzorom Ruske Federacije. Usprkos postojanju činjeničnih poveznica s ruskim vlastima, njihovo poricanje i dvosmislen pravni status grupe Wagner služe Ruskoj Federaciji kao sredstvo za izbjegavanje međunarodne odgovornosti.

4.3.2. Korporativna odgovornost PVSK-a

Koncept korporativne odgovornosti sporan je u međunarodnoj pravnoj zajednici. Dok su države i međunarodne organizacije priznati subjekti međunarodnog prava, korporacije su izvan tog kruga.¹⁵⁷ Prema važećem međunarodnom pravu korporacije nisu djelotvorno regulirane MHP-om i međunarodnim kaznenim pravom, odnosno Međunarodni kazneni sud nije nadležan za međunarodne zločine koje počine pravne osobe.¹⁵⁸ Regulacija korporativne odgovornosti PVSK-a proizlazi iz pravno neobvezujućih instrumenata, od kojih su najvažniji *Montreux* dokument i Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga.

Prema *Montreux* dokumentu PVSK-e imaju dužnost postupati u skladu s nacionalnim zakonodavstvom u kojem su sadržane odredbe MHP-a i zaštite ljudskih prava, kao i u skladu s odredbama ostalih grana unutarnjeg pravnog potretka.¹⁵⁹ Navedenom odredbom se ističe potreba nacionalne regulacije djelovanja PVSK-a s obzirom na nepostojanje međunarodnih pravila koja izravno adresiraju PVSK-e. U tu svrhu, *Montreux* dokument preporuča državama da razmotre uspostavu korporativne kaznene odgovornosti za kaznena djela počinjena od strane PVSK-a.¹⁶⁰

Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga propisuje da kompanije potpisnice moraju uspostaviti postupke za podnošenje pritužbi, prijavljivanje od strane zviždača i povezane postupke za rješavanje pritužbi, u vezi s navodnim nepoštivanjem načela sadržanih u kodeksu, od strane PVSK-a, njihovog osoblja ili trećih osoba.¹⁶¹ S ciljem

¹⁵⁵ *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 7. (d), str. 12.

¹⁵⁶ Cameron, L., Chetail, V. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 225.

¹⁵⁷ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *Međunarodno pravo* 1, Zagreb, 2010., str. 65.

¹⁵⁸ *Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda*, Diplomatska konferencija opunomoćenika Ujedinjenih naroda o uspostavi Međunarodnog kaznenog suda 17. lipnja 1998., Ujedinjeni narodi, 1998.

¹⁵⁹ *Ibid.*, t. 22., str. 14.

¹⁶⁰ *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 19, str. 19.; t. 49., str. 24.; t. 71., str. 27.

¹⁶¹ ICoC, *op. cit.* u bilj., t. 66-68, str. 14.

osiguranja odgovornosti, kompanije potpisnice moraju osigurati dovoljan financijski kapacitet za ispunjavanje razumno očekivanih komercijalnih obveza za štetu bilo kojoj osobi u vezi s osobnim ozljedama, smrću i štetom na imovini.¹⁶²

4.3.3. Kaznena odgovornost pojedinca

Međunarodno kazneno pravo izravno sankcionira pojedince koji počine ili sudjeluju u počinjenju međunarodnih zločina, kao što su ratni zločini, zločini protiv čovječnosti, genocid i zločin agresije.¹⁶³ Odredbe koje se tiču međunarodnih zločina i kaznene odgovornosti pojedinca sadržane su u Rimskom statutu Međunarodnog kaznenog suda.¹⁶⁴ Navedene odredbe se primjenjuju jednako na sve pojedince čineći pritom status osoblja PVSK-a prema MHP-u irelevantnim za pitanje kaznenog progona.¹⁶⁵

Temeljem načela komplementarnosti, primarnu nadležnost nad počinjenim zločinima ima država na području koje su zločini počinjeni ili čiji su državljani počinitelji zločina.¹⁶⁶ Ako države ne mogu ili ne žele suditi, tužitelj može pokrenuti postupak pred Međunarodnim kaznenim sudom.¹⁶⁷ U kontekstu rusko-ukrajinskog sukoba, 17. ožujka 2023. Međunarodni kazneni sud izdao je naloge za uhićenje ruskog predsjednika Vladimira Putina i Marie Aleksejevne Lvove-Belove, povjerenice za prava djece u Uredu predsjednika Ruske Federacije.¹⁶⁸ Osumnjičeni su za počinjenje ratnih zločina nezakonite deportacije djece i prisilnog premještanja djece iz okupiranih područja Ukrajine u Rusku Federaciju.¹⁶⁹ Zločini su navodno počinjeni od 24. veljače 2022.¹⁷⁰ Osoblje grupe Wagner također može biti procesuirano za međunarodne zločine koje počine ili su počinili tijekom rusko-ukrajinskog sukoba. Štoviše, oni koji su zločine naredili ili propustili spriječiti mogu odgovarati na temelju doktrine zapovjedne odgovornosti.

¹⁶² *Ibid.*, t. 69., str. 15.

¹⁶³ Rimski statut, *op. cit.* u bilj., čl. 5.

¹⁶⁴ Rimski statut, *op. cit.* u bilj., čl. 25.

¹⁶⁵ Cameron, L., Chetail, V. (2013), *op. cit.* u bilj., str. 597.

¹⁶⁶ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op. cit.* u bilj., str. 425.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ Međunarodni kazneni sud, Istražni postupak, ICC-01/22, dostupno na: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ *Ibid.*

4.3.3.1. Zapovjedna odgovornost

Zapovjedna odgovornost je poseban oblik individualne kaznene odgovornosti. U međunarodnom kaznenom pravu predstavlja institut prema kojem vojni zapovjednici i druge nadređene osobe odgovaraju za zločine svojih podređenih.¹⁷¹ Takvu odgovornost nadređenih osoba u PVSK-ima predviđa i *Montreux* dokument, prema kojem vladini dužnosnici (vojni zapovjednici ili civilne nadređene osobe) ili direktori odnosno članovi uprave PVSK-a, mogu odgovarati za zločine predviđene međunarodnim pravom, onda kada ih počine osoblje PVSK-a pod njihovim zapovjedništvom i kontrolom. Institut zapovjedne odgovornosti pruža mogućnost kaznenog progona za najteža kaznena djela, kao što su silovanje, ratni zločini, mučenje, i sl., ne samo onda kada su takvi zločini počinjeni temeljem zapovijedi odgovorne osobe, nego i onda kada odgovorna osoba propusti spriječiti počinjenje takvih kaznenih djela.¹⁷²

U međunarodnom pravu razlikuje se stupanj krivnje ovisno o tome radi li o zapovjednoj odgovornosti vojnog ili nevojnog zapovjednika. Vojni zapovjednici odgovaraju za zločine koji su počinjeni od strane njima podređenih osoba, ako su za iste znali ili su morali znati. Nevojni zapovjednici odgovaraju za zločine svojih podređenih samo ako su znali ili su svjesno zanemarili saznanja o počinjenim zločinima.¹⁷³ Takvo razlikovanje u stupnju krivnje utemeljeno je na razlici u stupnju kontrole koju vojni, odnosno nevojni zapovjednici ostvaruju nad svojim podređenima.

4.3.4. Studije slučaja kaznene odgovornosti: *Trg Nisour* i *Abu Ghraib*

4.3.4.1. *Trg Nisour*

PVSK *Blackwater* je 2007. godine sklopio ugovor s Ministarstvom vanjskih poslova za pružanje sigurnosnih usluga čuvanja američkog osoblja u Iraku.¹⁷⁴ Četvorica zaposlenika PVSK *Blackwater* počinila su kazneno djelo ubojstva iračkih civila na trgu *Nisour* (Irak) 6. rujna 2007.¹⁷⁵ Iako su zločini počinjeni na iračkom teritoriju, počiniteljima se nije sudilo u

¹⁷¹ Rimski statut, *op. cit.* u bilj., čl. 28

¹⁷² *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj. 98, t. 27., str. 15.

¹⁷³ Rimski statut, *op. cit.* u bilj., čl. 28.

¹⁷⁴ Vrhovni sud SAD-a, *Paul A. Slough, i dr., protiv SAD-a*, *op. cit.* u bilj., str. 2.

¹⁷⁵ Scahill, J. (2007): *Blackwater: The rise of the world's most powerful mercenary army*, Nation Books, New York, str. 13.

Iraku već u SAD-u. Zapreku jurisdikciji iračkih sudova predstavljala je Odredba broj 17 Privremene koalicijske vlasti o statusu koalicije, s njom povezanih stranih misija, njihovog osoblja i ugovarača, kojom je osoblje PVSK-a, pored ostalih, imalo kazneno-procesni imunitet pred iračkim sudovima.¹⁷⁶ Temeljem Zakona o izvanteritorijalnoj vojnoj nadležnosti iz 2000. godine (*Military Extraterritorial Jurisdiction Act of 2000*, MEJA) uspostavljena je nadležnost saveznih sudova SAD-a nad osobama koje prate ili su zaposlene od strane oružanih snaga SAD-a u inozemstvu.¹⁷⁷ 2004. godine Kongres je proširio primjenu MEJA-e na civilne zaposlenike, ugovaratelje i zaposlenike ugovaratelja koje angažiraju savezne agencije ili privremene vlasti, u mjeri u kojoj se zapošljavanje odnosi na misiju ministarstva obrane u inozemstvu ili na operacije unutar teritorija koji SAD okupira samostalno ili zajedno s drugim državama.¹⁷⁸

17. lipnja 2014. započelo je suđenje četvorici optuženika, zaposlenika PVSK *Blackwater* na Okružnom sudu SAD-a u Kaliforniji. Porota je donijela odluku po kojoj su optuženici proglašeni krivima po više točaka optužnice i osuđeni na dugotrajne kazne zatvora.¹⁷⁹ Drugostupanjski sud je potvrdio prvostupanjsku presudu, potom su osuđenici pokrenuli postupak pred Vrhovnim sudom SAD-a zahtijevajući reviziju postupka, no, sud je odbio tužbu. Tužitelji (osuđenici) u tužbi za reviziju postupka Vrhovnom sudu SAD-a iznijeli su nekoliko argumenata o neprimjenjivosti MEJA-e na konkretan predmet. Pritom navedena tvrdnja podrazumijeva osporavanje dostatnosti dokaza tijekom prethodnih postupaka o primjeni MEJA-e. Tužitelji su tvrdili da se MEJA odnosi samo na ugovaratelje koji ne spadaju u osoblje Ministarstva obrane i koji obavljaju vojne aktivnosti pod vojnim zapovjedništvom.¹⁸⁰ Vrhovni sud SAD-a nije detaljno ulazio u problematiku navedene teze budući da MEJA definira zaposlene u oružanim snagama tako da pokriva ne samo zaposlenike ili ugovorne strane Ministarstva obrane, već i one zaposlene u bilo kojoj drugoj saveznoj agenciji u mjeri u kojoj se takvo zapošljavanje odnosi na potporu misiji Ministarstva obrane. Drugi argument tužitelja odnosio se upravo na posljedni dio prethodne rečenice, odnosno zakonske fraze "u mjeri u kojoj se zaposlenje odnosi na potporu misiji Ministarstva obrane u inozemstvu".¹⁸¹ Tužitelji ograničavaju primjenu MEJA-e na privatne izvođače koji nisu dio Ministarstva obrane

¹⁷⁶ *Odredba broj 17 Privremene koalicijske vlasti o statusu koalicije, s njom povezanih stranih misija, njihovog osoblja i ugovarača*, odjeljak 3., Ured upravitelja Privremene koalicijske vlasti, Bagdad, Irak, 26. svibnja 2003.

¹⁷⁷ Zakon o izvanteritorijalnoj vojnoj nadležnosti, *Public Law*, br. 106-523, 22. rujna 2000.

¹⁷⁸ H.R. 4390 (108): *MEJA Clarification Act*, 19. svibnja 2004, dostupno na:

<https://www.govtrack.us/congress/bills/108/hr4390/summary#libraryofcongress>

¹⁷⁹ <https://www.justice.gov/opa/pr/four-former-blackwater-employees-found-guilty-charges-fatal-nisur-square-shooting-iraq>

¹⁸⁰ *Ibid.*, str. 18.

¹⁸¹ *Ibid.*, str. 20.

samo kada je specifični zadatak koji su obavljali u vrijeme počinjenja zločina bio sastavni dio funkcija Ministarstva obrane.¹⁸² U protivnom se proširuje opseg primjene kaznenog zakonodavstva SAD-a na svakog saveznog zaposlenika i ugovornog izvođača u bilo kojoj zemlji u kojoj SAD ima misiju obnove. Međutim, članovi sudskog vijeća Žalbenog suda prepoznali su da je osoblje *Blackwatera* podržalo operacije Ministarstva obrane SAD-a u Iraku.¹⁸³ Konkretno, dokazi su pokazali da je osoblje PVSK *Blackwater* omogućilo vojnom osoblju koje je prethodno obavljalo tu funkciju da se usredotoči isključivo na misiju obnove.¹⁸⁴

Pozitivno okončanje postupka u predmetu protiv osoblja PVSK *Blackwater* označava presedan i pozitivan primjer osiguranja odgovornosti osoblja PVSK-a za protupravna djela. Posebice je značajno donošenje zakona koji djeluje izvanteritorijalno i kroz široki opseg primjene obuhvaća osoblje PVSK-a. Međutim, 22. prosinca 2020. godine, tadašnji predsjednik SAD-a Donald Trump pomilovao je svu četvoricu osuđenika.¹⁸⁵

4.3.4.2. *Abu Ghraib*

Tijekom američke okupacije Iraka, navodno su počinjeni teški zločini od strane osoblja dvije PVSK-e angažirane od strane Vlade SAD-a u zatvoru *Abu Ghraib*. Konkretno, *CACI International, Inc.* je pružao usluge ispitivanja, a *Titan Corporation (L-3/Engility Corporation)* usluge prevođenja. Irački državljani su za navodno počinjene zločine pokrenuli odvojene postupke pred saveznim sudovima SAD-a podnošenjem kolektivnih tužbi protiv navedenih kompanija. U ovom se radu analiziraju tri predmeta: *Saleh, i dr., protiv Titana; Al Shimari, i dr., protiv CACI International, Inc.; i Al-Quraishi, i dr., protiv Nakhle i L-3 Services.*

U svakom od tri predmeta, tužitelji su protiv dvije PVSK-e podnijeli tužbe za ratne zločine, mučenje, okrutno i nečovječno postupanje, napad i nanošenje ozljeda, seksualno zlostavljanje, i nemarno zapošljavanje i nadzor. Tužbe su podnesene temeljem Zakona o odštetnim zahtjevima stranaca (*Alien Tort Statue*) i drugog nacionalnog zakonodavstva SAD-a. Zakon o odštetnim zahtjevima stranaca dodjeljuje saveznim okružnim sudovima SAD-a izvornu nadležnost nad bilo kojom građanskom tužbom koju podnese strani državljanin zbog delikta počinjenog kršenjem „zakona nacije“ ili MHP-a. Općenito govoreći, zakon služi kao zakonski instrument za dobivanje univerzalne nadležnosti za kršenja međunarodnog prava.

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ *Ibid.*, str. 18.

¹⁸⁴ *Ibid.*, str. 16.

¹⁸⁵ Podaci dostupni na: <https://www.justice.gov/pardon/pardons-granted-president-donald-j-trump-2017-2021>

Kompleksnost u *Abu Ghraib* predmetima ogleda se u poteškoćama klasificiranja ugovornog osoblja PVSK-a. Tuženici su osporavali podnesene tužbe tvrdeći da bi trebali uživati istu pravnu zaštitu kao i pripadnici redovnih oružanih snaga SAD-a.¹⁸⁶ Takva pravna zaštita podrazumijeva tzv. *izvedeni imunitet* budući da su angažirani od strane Vlade SAD-a te djeluju zajedno s njezinom vojnim osobljem.¹⁸⁷ Savezni zakon o odštetnim zahtjevima stranaca pruža mogućnost pokretanja postupka protiv djela Vlade SAD-a, ali onemogućava podnošenje odštetnih zahtjeva koji proizlaze iz borbenih aktivnosti vojske ili oružanih snaga. Pritom se izričito navodi da se iznimka ne primjenjuje na privatne izvođače. Međutim, iznimka je ipak primjenjiva na privatne izvođače. Sukladno tzv. *prevenciji bojnog polja*, kada je privatni izvođač usluga integriran u borbene aktivnosti nad kojima vojska zadržava zapovjednu ovlast, odštetni zahtjev koji proizlazi iz angažmana izvođača u takvim okolnostima ne treba imati prednost.¹⁸⁸ Također, tuženici su tvrdili da su tužbe neosnovane u segmetu navodnih kršenja MHP-a jer se nedržavni akteri, uključujući PVSK-e, ne mogu smatrati odgovornima prema važećem međunarodnom pravu.¹⁸⁹

Prvi predmet, *Saleh, i dr., protiv Titan Corporation*, pokrenut je pred Okružnim sudom SAD-a, Južni okrug Kolumbija, kolektivnom tužbom iračkih državljana protiv *Titan Corporation* i *CACI International, Inc.*¹⁹⁰ Prvostupanjski sud je u pogledu *CACI International, Inc.* utvrdio da navedena PVSK u ulozi privatnog izvođača Ministarstva obrane SAD-a podliježe dvostrukom lancu zapovijedanja jer je kompanija zadržala ovlast davanja savjeta i povratnih informacija svojim zaposlenicima te su ispitivači bili upućeni da prijave zlouporabe i nadređenim unutar PVSK i vojnom osoblju u *Abu Ghraibu*. Na taj način *CACI International, Inc.* zadržao je značajnu kontrolu i nadzor nad svojim osobljem u *Abu Ghraibu*.¹⁹¹ U pogledu *Titan Corporation* sud je utvrdio da su privatni izvođači navedene PVSK bili inkorporirani u vojni lanac zapovijedanja u *Abu Ghraibu*.¹⁹² Potonje podrazumijeva donošenje presude kojom se tužbeni zahtjev odbija i postupak okončava. U žalbenom postupku, Žalbeni sud SAD-a, okrug Kolumbija, potvrdio je prvostupanjsku presudu u dijelu o *Titan Corporation* te djelomično poništio presudu u dijelu o *CACI International, Inc.*, navodeći da se tužba odbija

¹⁸⁶ *Tuženikov odgovor na tužbu*, Okružni sud SAD-a, Južni okrug Kalifornija, *Saleh, i dr., protiv Titan Corporation*, br. 04-CV-1143 R(NLS), 07. veljače 2005., str. 36.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ Žalbeni sud SAD-a za četvrti okrug, *Al-Quraishi protiv L-3 Services*, br. 10-1891, 21. rujna 2011.

¹⁸⁹ *Tuženikov odgovor na tužbu*, Okružni sud SAD-a, Južni okrug Kalifornija, *Saleh, i dr., protiv Titan Corporation*, br. 04-CV-1143 R(NLS), 07. veljače 2005., str. 46.

¹⁹⁰ <https://ccrjustice.org/sites/default/files/assets/Saleh%20v%20Titan%20Complaint%206.9.2004.pdf>

¹⁹¹ Okružni sud SAD-a, okrug Kolumbija, *Ilham Nassir Ibrahim, i dr., protiv Titan Corporation; Saleh, i dr., protiv Titan Corporation*, br. 1:05-cv-01165-JR, 11. lipnja 2007., str. 22.

¹⁹² *Ibid.*, str. 21.

jer je osoblja PVSK-a djelovalo pod vrhovnim vojnim zapovjedništvom. Dodatno se obrazlaže da je osoblje PVSK-a bilo podvrgnuto vojnim uputama, čak i ako nisu podvrgnuti uobičajenim vojnim aktivnostima.¹⁹³ U žalbenom postupku je razvijena tzv. *prevencija bojnog polja* koja podrazumijeva da nema mjesta odštetnom pravu u kontekstu rata te da primjena odštetnog prava mora ustuknuti kako se ne bi sputavlo zapovjednike na bojištu. Tužitelji su podnijeli zahtjev za reviziju sudskog postupka Vrhovnom sudu SAD-a. Međutim, tužba je odbačena s obrazloženjem da se tužbe temeljem ATS-a ne mogu podnositi protiv privatnih izvođača jer oni nisu državni akteri.¹⁹⁴

Povezani postupak u slučajevima *Al Shimari, i dr., protiv CACI International, Inc.; i Al-Quraishi, i dr., protiv Nakhle i L-3 Services*, pokrenut je podnošenjem kolektivne tužbe Okružnom sudu SAD-a, Istočni okrug Virginija, u lipnju 2008. Sud je u pogledu *Al Shimari, i dr., protiv CACI International, Inc.* odbio tužbu.¹⁹⁵ U pogledu *Al-Quraishi, i dr., protiv Nakhle i L-3 Services* sud je potvrdio tužbu navodeći da se tužba za mučenje, ratne zločine i okrutno, nečovječno i ponižavajuće postupanje može podnijeti temeljem ATS-a protiv korporativnih tuženika.¹⁹⁶ U žalbenom postupku Žalbeni sud SAD-a za četvrti okrug utvrdio je da obje tužbe treba odbiti zbog tzv. *prevencije bojnog polja*.¹⁹⁷ Tužitelji su zahtijevali reviziju odluke pred svim sucima Žalbenog suda SAD-a za četvrti okrug. Nakon saslušanja, Žalbeni sud SAD-a za četvrti okrug donio je odluku o ponavljanju postupka i vratio slučajeve prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje.¹⁹⁸ Nakon vraćanja slučajeva prvostupanjskom sudu, postupci su se razdvojili. Postupak u slučaju *Al-Quraishi protiv L-3 Services* je okončan sudskom nagodbom 2012. godine, te predstavlja prvo i jedino (zasad) pozitivno rješenje o slučajevima u *Abu Ghraibu*. Postupak u slučaju *Al Shimari protiv CACI International* je još uvijek u tijeku.¹⁹⁹

Opisani predmeti prikazuju razna pravna pitanja koja se nameću u kontekstu uporabe PVSK-a, primjerice problematika korporativne odgovornosti PVSK-a, pitanje integracije civilnog osoblja u zapovjednu vojnu strukturu, pravo na imunitet privatnih izvođača i dr. Poteškoće u regulaciji PVSK-a ilustrirane su na opisanim slučajevima što dokazuju različiti pristupi koji su suci zauzeli prilikom njihovog rješavanja.

¹⁹³ Žalbeni sud SAD-a, okrug Kolumbija, *Haidar Muhsin Saleh, i dr., protiv Titan Corporation i CACI International Inc.*, br. 05cv01165, 09. studenog 2009., str. 30.

¹⁹⁴ Vrhovni sud SAD-a, *Haidar Muhsin Saleh, i dr., protiv Titan Corporation, i dr.*, br. 09-1313., 27. lipnja 2012.

¹⁹⁵ Dostupno putem: <https://ccrjustice.org/AlShimari>

¹⁹⁶ Okružni sud SAD-a, okrug Maryland Greenbelt division, *Wissam Abdullateff Sa'eed Al-Quraishi, i dr., protiv Adel Nakhla, i dr.*, br. 8:08-cv-01696-PJM, 29. srpnja 2010.

¹⁹⁷ Žalbeni sud SAD-a za četvrti okrug, *Al-Quraishi protiv L-3 Services*, br. 10-1891, 21. rujna 2011.

¹⁹⁸ Žalbeni sud SAD-a za četvrti okrug, *Al Shimari protiv CACI International*, br. 09-1335, 14. svibnja 2012.

¹⁹⁹ Okružni sud SAD-a za okrug Maryland, Greenbelt divizija, *Obavijest o dobrovoljnom odustanku od postupka*, građanska parnica br. 8:08-CV-1696-PJM, 09. listopada 2012.

4.3.5. Prepreke provođenju kaznenog postupka i osiguranju odgovornosti osoblja grupe Wagner na nacionalnoj razini

Za provođenje kaznenog postupka protiv počinitelja kaznenih djela počinjenih u rusko-ukrajinskom sukobu relevantne su materijalne i postupovne odredbe kaznenog zakonodavstva Ruske Federacije i Ukrajine.

Kazneni zakon Ruske Federacije predviđa kaznenu odgovornost ruskih državljana i pripadnika vojnih postrojbi Ruske Federacije koji počine kazneno djelo protiv interesa zaštićenih tim zakonom izvan nacionalnih granica.²⁰⁰ Tijekom rusko-ukrajinskog sukoba na području Ukrajine vrijedi ukrajinsko kazneno zakonodavstvo neovisno o tome je li Ruska Federacija okupirala pojedine dijelove teritorija ili ne. Navedeno predviđa članak 64. Konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata prema kojem lokalni zakoni okupiranog područja, osim iznimno, ostaju na snazi za vrijeme okupacije.²⁰¹

Iako materijalne norme kaznenog zakonodavstva predviđaju mogućnost provođenja kaznenog postupka protiv osoblja grupe Wagner, postojeće prepreke potkopavaju njihovu učinkovitost. Prepreke se javljaju već u prvim stadijima kaznenog postupka, tijekom provođenja istrage, zbog kompleksnosti oružanih sukoba u kojima je teško prikupiti dokaze o tome je li zločin počinjen ili ne. Ova prepreka je otklonjiva suradnjom država s kojima je PVSK povezana, odnosno suradnjom Ruske Federacije kao države koja je angažirala grupu Wagner i Ukrajine kao države na čijem teritoriju Wagner djeluje.²⁰² U stvarnosti je prepreka provođenja kaznenog postupka neotklonjiva jer na strani Ruske Federacije postoji očiti nedostatak volje za procesuiranjem osoblja grupe Wagner. Grupa Wagner ima važnu vojnu ulogu u rusko-ukrajinskom sukobu te je njezino djelovanje od posebnog interesa za Rusku Federaciju koja raspolaže s nedovoljno obučanim pripadnicima oružanih snaga. Također, procesuiranje osoblja grupe Wagner otvorilo bi mogućnost međunarodne odgovornosti Ruske Federacije u slučaju da grupa Wagner djeluje pod njezinom kontrolom.

Osoblje grupe Wagner se ne sastoji isključivo od ruskih državljana već i od sirijskih državljana s kojima djeluje u aktualnom sukobu. Nacionalna raznolikost osoblja grupe Wagner može onemogućiti ukrajinsku sudbenu jurisdikciju u slučaju da kazneni zakon države počinitelja kaznenog djela ne predviđa mogućnost izručenja počinitelja državi na čijem je teritoriju kazneno djelo počinjeno. Primjer navednog je Kazneni zakon Ruske Federacije prema

²⁰⁰ Kazneni zakon Ruske Federacije, *op. cit.* u bilj., čl. 12.

²⁰¹ Konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949., *op. cit.* u bilj., čl. 64.

²⁰² *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 23., str. 20.; t. 52., str. 24.; t. 73., str. 27.

kojem državljani Ruske Federacije koji su počinili kaznena djela u stranim državama ne podliježu izručenju tim državama.²⁰³

Ključnu ulogu u provođenju kaznenih postupaka protiv počinitelja kaznenih djela počinjenih u rusko-ukrajinskom sukobu ima Ukrajina. Međutim, kompleksnost ratnog okruženja u Ukrajini može dovesti do nedostatka kapaciteta nacionalnih tijela za provođenje istrage i procesuiranje stranih državljana.

5. REGULATORNA NASTOJANJA DRŽAVA I INDUSTRIJE SIGURNOSNOG SEKTORA ZA ZAKONODAVNIM UREĐENJEM PVSK-a

Porast privatnih vojnih i privatnih sigurnosnih kompanija te brojna pravna i humanitarna pitanja koja proizlaze iz njihove uporabe, potaknuli su razvoj regulatornih instrumenata, prvenstveno *Montreux* dokument.²⁰⁴ Temeljem *Montreux* dokumenta, s ciljem samoregulacije industrijskog sektora putem dobrovoljnih načela i neobvezujućih standarda, razvijene su i druge vrijedne inicijative, kao što su Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga, ANSI/ASIS i ISO Standardi.

5.1. *Montreux* dokument: Pravni značaj pravno neobvezujućeg dokumenta

Razvijen na inicijativu švicarske Vlade i Međunarodnog odbora Crvenog križa uz sudjelovanje 17 država, predstavnika civilnog društva i PVSK-a, *Montreux* dokument predstavlja najšire prihvaćeno rješenje za regulaciju privatnog sigurnosnog sektora.²⁰⁵ Radi se o prvom međunarodnom dokumentu koji opisuje relevantne odredbe međunarodnog prava koje se primjenjuju na PVSK-e tijekom njihove prisutnosti u oružanim sukobima. Izričito je neobvezujući te izričito ne stvara niti mijenja postojeće pravne obveze.²⁰⁶

²⁰³ Kazneni zakon Ruske Federacije, *op. cit.* u bilj., čl. 13. st. 1.

²⁰⁴ DCAF, *A New Wave? Addressing the contemporary use of Private Military and Security Companies in Armed Conflict and Complex Environments*, Geneva Center for Security Sector Governance, str. 2.

²⁰⁵ Trenutan broj država stranaka *Montreux* Dokumenta iznosi 53 države i tri međunarodne organizacije: Europsku Uniju (EU), Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OSCE) i Sjevernoatlantski savez (NATO). Republika Hrvatska je stranka *Montreux* dokumenta od 22. svibnja 2013.

Podaci dostupni na: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/home/foreign-policy/international-law/international-humanitarian-law/private-military-security-companies/participating-states.html> (21/03/2023).

²⁰⁶ *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., t. 3., predgovor, str. 9.

Sadržajno je podijeljen na dva dijela. Prvi dio jasno artikulira najrelevantnije pravno obvezujuće međunarodne obveze država u njihovim odnosima s PVSK-ima, pokazujući na taj način da PVSK-e ne djeluju u pravnom vakuumu.²⁰⁷ Drugi dio dokumenta pruža državama primjere dobre prakse za promicanje poštivanja MHP-a i ljudskih prava tijekom oružanog sukoba.²⁰⁸ Pritom, *Montreux* dokument ne ograničava svoju primjenu isključivo na oružane sukobe, nego predviđa niz rješenja koja su primjenjiva u doba mira. S obzirom na nepostojanje univerzalno prihvaćene definicije, pojam *dobre prakse* može se definirati kao skup prakse koja se pokazala učinkovitom te se stoga preporuča kao primjer za buduća djelovanja.

Montreux dokument predviđa tri kategorije država koje su povezane s djelovanjem PVSK-a. Prvu kategoriju čine tzv. *contracting states*, odnosno države koje sklapanjem ugovora angažiraju PVSK-e. Drugu kategoriju predstavljaju tzv. *territorial states*, tj. države na čijem teritoriju PVSK-e djeluju. Treću kategoriju čine tzv. *home states* odnosno države podrijetla PVSK-a, odnosno države u kojoj su kompanije registrirane ili one u kojima se nalazi mjesto glavne uprave kompanije. Oformljivanjem triju kategorija država i dobrih praksi za svaku od njih, *Montreux* dokument služi kao temelj državama za iznalazjenje kvalitetnih zakonodavnih rješenja koja bi uređivala osnivanje, djelovanje i angažiranje PVSK-a.

5.1.1. Države ugovornice

Mnoge države ugovaraju usluge PVSK-a, primjerice, SAD tijekom iračke okupacije, Velika Britanija tijekom procesa dekolonizacije, Ruska Federacija i Ukrajina u aktualnom sukobu. Države ugovornice mogu imati značajnu ulogu u preveniranju i osiguranju odgovornosti PVSK-a i njihovog osoblja za kršenja MHP-a ili ljudskih prava. Kako bi olakšao državama ostvarivanje tih ciljeva, *Montreux* dokument predviđa 23 dobre prakse o određivanju opsega usluga koje se mogu prenijeti na PVSK-e, proceduri za odabir i sklapanje ugovora s PVSK-a, kriterijima odabira PVSK-a s kojima će sklopiti ugovor, ugovornim klauzulama te o praćenju usklađenosti i osiguranju odgovornosti PVSK-a.²⁰⁹

Države koje namjeravaju sklopiti ugovor s PVSK-a prvenstveno bi trebale nacionalnim zakonodavstvom odrediti opseg usluga koje spadaju odnosno ne spadaju u isključivi djelokrug države.²¹⁰ *Montreux* dokument potiče države ugovornice da pažljivo biraju PVSK-e slijedeći

²⁰⁷ Vidi: Odjeljak 4.

²⁰⁸ *Montreux* dokument, *op. cit.* u bilj., Predgovor, str. 2.

²⁰⁹ *Montreux* document, *op. cit.* u bilj., str. 16-20.

²¹⁰ *Ibid.*, t. 1., str. 16.

transparentne postupke u skladu s detaljnim kriterijima koji se odnose na prijašnje djelovanje PVSK-e; financijski kapacitet PVSK-a za izvršenje ugovora i naknadu štete koja bi mogla nastati; posjedovanje potrebnih registracija, licenci ili ovlaštenja; postojanje evidencija o osoblju i imovini; zakonito stjecanje i upotrebu opreme od strane PVSK, posebice oružja; uzimanje u obzir unutarnje organizacije i regulacije PVSK te prava i dobrobiti radnika.²¹¹ Grupa Wagner služi kao primjer PVSK-e s kojom države, uzimajući u obzir prethodno navedene kriterije, ne bi trebale sklopiti ugovor. Konkretno, grupa Wagner ne ispunjava kriterij o prijašnjem djelovanju PVSK-e pod kojim se u *Montreux* dokumentu podrazumijeva da države ne bi trebale angažirati PVSK-e i njihovo osoblje koje ima pouzdan potvrđeni zapis o sudjelovanju u teškim zločinima. Rekrutiranjem zatvorenika kojima je kaznena odgovornost utvrđena sudskom odlukom, dio osoblja grupe Wagner ima potvrđeni zapis o sudjelovanju u teškim zločinima. Također, *Montreux* dokument sadrži dobre prakse o raskidu ugovora, ugovornim klauzulama s PVSK-a i njezinim podugovaračima, zahtjevima u vezi s identifikacijom osoblja i prijevoznih sredstava PVSK-a, cijenama i načinima plaćanja PVSK te suradnji s državom na čijem teritoriju PVSK djeluje, koje su također od značajne vrijednosti i korisnosti.²¹²

U posljednjem dijelu odjeljka o državama ugovornicama sadržane su dobre prakse za uspostavu nacionalnog zakonodavstva kojim se osigurava usklađenost djelovanja i odgovornost PVSK-a i njihovog osoblja. Osim mehanizama kaznene odgovornosti, kao dobra praksa ističe se i uspostava mehanizama građanske odgovornosti u slučaju djelovanja bez ili protivno ovlaštenju. U tu svrhu, *Montreux* dokument navodi pojedine primjere odgovornosti PVSK i/ili njihova osoblja koje bi države mogle implementirati u svoje zakonodavstvo, odnosno u ugovore, kao što su: ugovorne sankcije razmjerne ponašanju (raskid ugovora, novčane kazne, uklanjanje iz razmatranja za buduće ugovore, isključenje pojedinaca od izvršenja ugovora), prosljeđivanje predmeta nadležnim istražnim tijelima, predviđanje građanske odgovornosti, kao i zahtjev PVSK-a ili njihovim klijentima da naknade štetu oštećenicima.²¹³ U slučaju optužbi, PVSK-ima treba pružiti priliku da odgovore na navedene optužbe da su djelovale u suprotnosti ili bez potrebnog ovlaštenja.²¹⁴

²¹¹ *Ibid.*, t. 4-13., str. 17-18.

²¹² *Ibid.*, t. 14-18., str. 18-19.

²¹³ *Ibid.*, *op. cit.* u bilj. 98, t. 50., str. 24.

²¹⁴ *Ibid.*, str. 24., t. 47.

5.1.2. Države na čijem teritoriju PVSK-e djeluju

Primjeri država na čijem teritoriju PVSK-e djeluju su mnogobrojni, uključujući Irak, Afganistan, brojne afričke zemlje te najaktualniji primjer Ukrajine.

Montreux dokument dobrim praksama savjetuje teritorijane države na određivanje opsega usluga koje PVSK-e smiju odnosno ne smiju pružati na njihovom teritoriju.²¹⁵ Također, potiče teritorijalne države da razviju transparentne postupke za izdavanje dozvola i nadzora nad PVSK-a i njihovim osobljem.²¹⁶ Prilikom izdavanja ovlaštenja odnosno licenci ili autorizacija preporuča se uzimanje u obzir specifičnih kriterija sadržanih u *Montreux* dokumentu.²¹⁷ Ti su kriteriji slični, a pojedini i identični onima koji se daju državama ugovornicama pri odabiru PVSK-a. Uz preporuku da teritorijalne države odrede maksimalan broj osoblja i opreme PVSK-a te da zahtijevaju od PVSK da položi jamčevinu, preporuča se korištenje kriterija za uspostavu procedura za izdavanje ovlaštenja pri formalizaciji ovlaštenja.²¹⁸ Također, potiče se teritorijalne države na uspostavu adekvatnog zakonodavstva o upotrebi sile i vatrenog oružja te o njegovom posjedivanju od PVSK-a i njihovog osoblja.²¹⁹

Montreux dokument potiče teritorijalne države da poduzmu slične zakonske mjere kao i države ugovornice.²²⁰ Konkrentno, zakonodavne mjere obuhvaćaju uspostavu ili izmjenu zakonodavstva s ciljem uspostave kaznene i građanske nadležnosti nad protupravnim radnjama PVSK-a.²²¹

5.1.3. Države sjedišta PVSK-a

Posljednji dio *Montreux* dokumenta sadrži dobre prakse upućene državama u kojima su PVSK-e registrirane odnosno u kojima se nalazi mjesto glavne uprave PVSK-e. Pritom se uglavnom ponavljaju dobre prakse usmjerene na države ugovornice i države na čijem teritoriju PVSK djeluje. Države s najvećim brojem registriranih PVSK-a su SAD i Ujedinjeno Kraljevstvo.²²²

Montreux dokument preporuča matičnim državama da razviju sustav autorizacije u kojem će koristiti niz kriterija kako bi odredile treba li PVSK-ima dopustiti da nude svoje

²¹⁵ *Ibid.*, t. 24., str. 21.

²¹⁶ *Ibid.*, t. 25., str. 21.

²¹⁷ *Ibid.*, t. 26-39., str. 21-23.

²¹⁸ *Ibid.*, t. 40-42., str. 23.

²¹⁹ *Ibid.*, t. 43-44., str. 23.

²²⁰ *Ibid.*, t. 46-52., str. 24.

²²¹ *Ibid.*, t. 49-50., str. 24.

²²² Saner, R., *Private Military and Security Companies: Industry-Led Self-Regulatory Initiatives versus State-Led Containment Strategies*, The Centre on Conflict, Development and Peacebuilding, 2015., str. 8.

usluge unutar drugih država.²²³ Kriteriji za izdavanje autorizacije su isti kao i oni koje koriste države ugovornice pri postupku odabira PVSK s kojom će sklopiti ugovor.²²⁴ Matična država bi također trebala prilagoditi svoje zakonodavstvo kako bi uspostavila kaznenu i građansku nadležnost na PVSK-a.²²⁵ Preporuča se matičnim državam nadziranje postupaka licenciranja i autorizacije te provođenje raznih mjera usklađenosti djelovanja s uvjetima autorizacija.²²⁶ Također, preporuča se uspostava odgovarajućih mehanizama odgovornosti za rješavanje pitanja kupnje, vlasništva i upotrebe oružja.²²⁷ Konačno, države bi trebale uskladiti svoj sustav autorizacije i odluke s onima drugih država i uzeti u obzir regionalne pristupe koji se odnose na sustave autorizacije.²²⁸

5.2. Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga

Nakon donošenja *Montreux* dokumenta, postojalo je snažno uvjerenje da i kompanije trebaju biti izravno uključene u napore reguliranja industrije sigurnosnog sektora.²²⁹ To je dovelo do stvaranja Međunarodnog kodeksa ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga (*International Code of Conduct for Private Security Service Providers*, ICoC). ICoC je rezultat procesa pokrenutog na inicijativu švicarske vlade uz sudjelovanje privatnih sigurnosnih kompanija, država i organizacija civilnog društva.²³⁰ ICoC je proizašao iz *Montreux* dokumenta s kojim dijeli glavni cilj poboljšanja usklađenosti privatnih sigurnosnih kompanija s primjenjivim pravilima MHP-a i ljudskih prava.²³¹ Međutim, ICoC i *Montreux* dokument nisu upućeni istim akterima s obzirom da su svrha i sadržaj ICoC-a usmjereni na privatne sigurnosne kompanije koje djeluju u složenim okruženjima, a ne na države.²³²

ICoC ima dva glavna sadržajna dijela. Prvi dio ICoC-a ističe posebna načela u vezi s ponašanjem osoblja privatnih sigurnosnih kompanija pri čemu se naglašava poštivanje temeljnih ljudskih prava, primjerice, kroz pravila o zabrani mučenja i trgovine ljudima te pravilima o

²²³ *Ibid.*, t. 54-59., str. 25.

²²⁴ *Ibid.*, t. 60-66., str. 26-27.

²²⁵ *Ibid.*, t. 71-72., str. 27.

²²⁶ *Ibid.*, t. 68-69., str. 27.

²²⁷ *Ibid.*, t. 55., str. 25.

²²⁸ *Ibid.*, t. 56., str. 25.

²²⁹ Van Amstel, N., Rodenhäuser, T. (2016), *The Montreux Document And The International Code of Conduct Understanding: The Relationship between International Initiatives to Regulate the Global Private Security Industry*, DCAF, str. 7.

²³⁰ International Institute of Humanitarian Law (2013), *Private Military and Security Companies*, Tipomozza, Milano, str. 49.

²³¹ ICoC, *op. cit.* u bilj., t. 3., str. 3.

²³² *Ibid.*, t. 13., str. 6.

upotrebi sile.²³³ Drugi dio predviđa posebne obveze kompanija potpisnica u pogledu implementiranja sustava i politika upravljanja, kao što su provjera i obuka osoblja, upravljnje sustavom naoružanja te uspostava žalbenih postupaka.²³⁴ ICoC zahtijeva od kompanija potpisnica da se pridržavaju načela sadržanih u ICoC-u, da načela uključe u ugovore s osobljem i podizvođačima te da ne sklapaju ugovore u kojima bi učinak bio u izravnom ili materijalnom sukobu s načelima.²³⁵ Potpisivanje ICoC-a podrazumijeva preuzimanje obveze kompanija da će provoditi i poslovati u skladu s načelima sadržanim u ICoC-u. Konačno, kompanije potpisnice obvezuju se da će, nakon što se uspostavi Mehanizam neovisnog upravljanja i nadzora, postati certificirane i podvrgnute stalnom nadzoru od strane uspostavljenog mehanizma.²³⁶

Uspostava mehanizma nadzora nad provedbom načela sadržanih u ICoC-u, ostvarena je 2013. godine je osnivanjem Udruženja za međunarodni kodeks ponašanja (*International Code of Conduct for Private Security Service Providers Association*, u daljnjem tekstu: ICoCA).²³⁷ ICoCA je neprofitno udruženje koje okuplja predstavnike triju interesnih skupina: industrije sigurnosnog sektora, vlade i organizacije civilnog društva.²³⁸ Glavne funkcije ICoCA su praćenje usklađenosti djelovanja kompanija članica s načelima sadržanim u ICoC-u, certificiranje kompanija članica ICoCA te rješavanje pritužbi o navodnim kršenjima ICoC-a privatnih sigurnosnih kompanija.²³⁹

5.3. ANSI/ASIS I ISO Standardi

Američko društvo za industrijsku sigurnost (*American Society for Industrial Security*, ASIS) u suradnji s Američkim nacionalnim institutom za standarde (*American National Standard Institute*) razvilo je niz standarda primjenjivih na privatne sigurnosne kompanije koje djeluju u nestabilnim okruženjima u kojima je vladavina prava potkopana prirodnim ili ljudskim

²³³ *Ibid.*, poglavlje F.

²³⁴ *Ibid.*, poglavlje G.

²³⁵ *Ibid.*, t. 16-20.

²³⁶ *Ibid.*, t. 8., str. 4.

²³⁷ ICoC, *op. cit.* u bilj., t. 5., str. 3.; Trenutan broj članova Međunarodnog udruženja za Kodeks ponašanja iznosi 249 od kojih su 120 privatne sigurnosne kompanije. Podaci dostupni na: <https://icoca.ch/membership/>.

²³⁸ ICoC, Statut, čl. 3. st. 1., dostupno na: <https://icoca.ch/wp-content/uploads/2020/10/ICoCA-Articles-of-Association.pdf>

²³⁹ *Ibid.*, čl. 11-13.

katastrofama.²⁴⁰ ASIS je razvio četiri skupa standarda za privatne sigurnosne kompanije.²⁴¹ Standardi se temelji na načelima sadržanim u MHP-u i ljudskim pravima. Cilj je putem standarda integritati načela *Montreux* dokumenta i ICoC-a u sustav upravljanja i svakodnevne aktivnosti kompanije.²⁴² Međunarodna organizacija za standardizaciju (*International Organization for Standardization*, ISO) objavila je niz standarda vezanih za industriju sigurnosnog sektora.²⁴³ 2015. je objavljen „Sustav upravljanja za privatne sigurnosne operacije: Zahtjevi s uputama“.²⁴⁴ Standardi pružaju privatnim sigurnosnim kompanijama i njihovim klijentima okvir za poslovanje i upravljanje rizikom osiguravajući pritom usklađenost s relevantnim zakonodavstvom, ljudskim pravima, *Montreux* dokumentom i ICoC-om.²⁴⁵

6. ZAKLJUČAK

Činjenica da države angažiraju privatne aktere unutar oružanih sukoba nije novost. Međutim, opseg i vrste aktivnosti koje obavljaju suvremene PVSK-e unutar oružanih sukoba predstavljaju novi fenomen. Takve suvremene PVSK-e dovode u pitanje primjenjivost postojećeg međunarodnog pravnog okvira koji je izvorno osmišljen za kontrolu aktivnosti država u oružanim sukobima. Međutim, jedinstvena značajka MHP-a primjenjivog na i u situacijama oružanih sukoba jest da se primjenjuje na svakog pojedinca na području oružanog sukoba. Problem, dakle, nije pitanje primjenjivosti MHP-a na PVSK-e, već poteškoće proizlaze iz izazova osiguranja učinkovite kontrole međunarodnog prava nad PVSK-ima. Osiguranju učinkovite kontrole može doprinijeti nacionalno zakonodavstvo država.

Pragmatični naponi da se regulira novi dominantan akter prvenstveno postavljaju potrebu određivanja sadržaja nacionalnog zakonodavstva za PVSK sektor. U tu svrhu *Montreux* dokument ponavlja postojeće međunarodne obveze država i naglašava potrebu

²⁴⁰ ASIS International (2012), ANSI/ASIS PSC.1-2012, *Management Systems for Quality of Private Security Company Operations – Requirements with Guidance Standard*, ISBN: 978-1-934904-33-6, Uvod, xv.

²⁴¹ Četiri skupa standarda uključuju: ANSI/ASIS PSC.1-2012: Sustav upravljanja kvalitetom rada privatnih sigurnosnih kompanija – Zahtjevi s uputama; ANSI/ASIS PSC.2-2012: Sustavi upravljanja ocjenom usklađenosti i revizijom za kvalitetu rada privatnih sigurnosnih kompanija; ASIS PSC.3-201X: Model zrelosti za faznu impelmentaciju sustava upravljanja osiguranjem kvalitete za pružatelje privatnih sigurnosnih usluga; ASIS PSC.4-201X: Osiguranje kvalitete i upravljanje sigurnošću za privatne sigurnosne kompanije koje djeluju u pomorskom okruženju – Smjernice., dostupno na: <https://www.asisonline.org/>

²⁴² ANSI/ASIS PSC.1-2012, *op. cit.* u bilj., Uvod, xv.

²⁴³ Dostupni na: <https://www.iso.org/home.html>

²⁴⁴ ISO, *Management system for private security operations — Requirements with guidance for use*, ISO 18788:2015, dostupno na: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:18788:ed-1:v1:en:fn:4>

²⁴⁵ *Ibid.*

poštivanja MHP-a i ljudskih prava. Važnost *Montreux* dokumenta osobito je vidljiva u upozorenju državama koje sklapaju ugovor s PVSK da pažljivo odrede opseg usluga koje se mogu prenijeti na obavljanje PVSK, uzimajući u obzir bi li određena usluga mogla uzrokovati izravno sudjelovanje osoblja PVSK u neprijateljstvima. Ova odredba predstavlja izuzetno važno polazište za uspostavu nacionalnih zakonodavnih okvira. Glavni razlog zašto je toliko važno da PVSK-e ne djeluju u ulogama koje dovode do izravnog sudjelovanja u neprijateljstvima jest osiguranje razlikovanja civila i boraca prema MHP-u. Iako se pravni status prema MHP-u određuje od slučaja do slučaja te se osoblje PVSK-a ne može jednoznačno klasificirati u pojedinu kategoriju statusa, većina ipak ima status civila. Posljedica tog statusa je da osoblje PVSK-a ne bi trebalo djelovati u ulogama koje dovode do njihovog izravnog sudjelovanja u neprijateljstvima. Korištenje civila u ulogama u kojima će oni vjerojatno izravno sudjelovati u neprijateljstvima, oslabljuje zabranu izravnog napada na civile prema MHP-u. U širem kontekstu, definiranje tko može sudjelovati u izravnim neprijateljstvima na strani države strane sukoba usko je povezano s konceptom isključivo državnih funkcija koje se ne smiju prenositi privatnim akterima već pripadaju isključivom prerogativu države. Stoga bi se osoblje PVSK koje izravno sudjeluje u neprijateljstvima trebalo integrirati u vojni zapovjedni lanac i u stegovni sustav kako bi države osigurale njihovo poštivanje MHP-a i ljudskih prava. Bez takvog osiguranja, lako može doći do kršenja MHP-a ili ljudskih prava tijekom oružanog sukoba.

Postojeći međunarodni pravni sustav nema mehanizam za reguliranje uporabe sile od strane privatnih aktera, niti za osiguranje korporativne odgovornosti. S jedne strane to je i razumljivo s obzirom da sustav međunarodnog prava nije bio postavljen za korištenje sile od privatnih aktera već od strane država. Jasno je da se odredbe MHP-a primjenjuju i na privatne aktere, primjerice, odredbe o statusu i kaznenoj odgovornosti pojedinca. Međutim, odredbe o odgovornosti države za protupravno ponašanje PVSK-a teško su primjenjive u praksi. Širenje aktera koji izravno sudjeluju u neprijateljstvima zahtijeva više od pukog prilagođavanja sustava.

Samoregulacija industrije je dodatni, komplementarni, sloj regulacije. Učinkovita provedba Međunarodnog kodeksa ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga od strane industrije sigurnosnog sektora važan je dio regulatornog okvira. Iako se radi o pravno neobvezujućem instrumentu, ako države koje ugovaraju usluge zahtijevaju u svojim ugovorima da se usluge obavljaju u skladu s načelima i standardima sadržanim u Kodeksu, značajno će se pridonijeti univerzalnom i obveznom reguliranju aktivnosti PVSK-a.

7. POPIS LITERATURE

Knjige i znanstveni radovi:

1. Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B. (2010), *Međunarodno pravo* 1, Zagreb;
2. Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B. (2006), *Međunarodno pravo*, 3. dio, Zagreb,
3. Bukkvolla, T., Østensen, Åse G. (2020), *The Emergence of Russian Private Military Companies: A New Tool of Clandestine Warfare*, *Special Operations Journal (SOJ)*, vol. 6, br. 1;
4. Cameron, L., Chetail, V. (2013), *Privatizing War: Private Military and Security Companies under Public International Law*, Cambridge University Press, United Kingdom;
5. Cameron, L., Demeyere, B., Henckaerts, J, La Haye, E., Niebergall-Lackner, H. (2015), *The updated Commentary on the First Geneva Convention – A New Tool for Generating Respect for International Humanitarian Law*, *International Review of the Red Cross*, 97 (900), 1209–1226;
6. DCAF, *A New Wave? Addressing the contemporary use of Private Military and Security Companies in Armed Conflict and Complex Environments*, Geneva Center for Security Sector Governance;
7. Galai, K. (2017), *The Use and Regulation of Private Military Companies*, *doktorska disertacija*, University of Sussex;
8. Giles, K., Akimenko, V. (2019), *Use and Utility of Russia's Private Military Companies*, *Journal of the Future Conflict*, vol. 01;
9. Gómez del Prado Chairperson, José L., *Mercenaries, Private Military and Security Companies and International Law*, UN Working Group on the Use of Mercenaries;
10. International Institute of Humanitarian Law (2013), *Private Military and Security Companies*, Tipomozza, Milano;
11. Jäger, T., Kümmel, K. (Eds.) (2007) *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden;
12. Jones, S. G., Doxsee, C., Brian Katz, B., McQueen, E., Moye, J. (2021), *Russia's Corporate Soldiers: The Global Expansion of Russia's Private Military Companies*, *South Africa Journal of International Affairs*, vol. 29, br. 4, 549-565;

13. Kinsey, C. (2006), *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, New York;
14. *Legislative Guidance Tool for States to Regulate Private Military and Security Companies*, FDFA, DCAF, Switzerland, 2016.;
15. Martins, J. (2022), *Private Military and Security Companies and legal challenges*, str. 6., dostupno na:
https://www.academia.edu/79778275/Private_Military_and_Security_Companies_and_legal_challenges;
16. Mikac, R. (2013), *Suvremena sigurnost i private sigurnosne kompanije: Privatizacija sigurnosti i posljedice*, Naklada Jesenski i Turk;
17. Ortiz, C. (2010), *Private Armed Forces And Global Security: A Guide To The Issues*, Abc-Clio, Llc, California;
18. Østensen, G. A., Bukkvoll, T. (2021), *Private military companies – Russian great power politics on the cheap?*, *Small Wars & Insurgencies*, DOI: 10.1080/09592318.2021.1984709;
19. Percy, S. (2006), *Regulating the Private Security Industry*, The International Institute for Strategic Studies, London;
20. Saner, R. (2015), *Private Military and Security Companies: Industry-Led Self-Regulatory Initiatives versus State-Led Containment Strategies*, The Centre on Conflict, Development and Peacebuilding;
21. Singer, P.W. (2002), *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, New York;
22. Tonkin, H. (2011), *State control over private military and security companies in armed conflict*, Cambridge University Press, United Kingdom;
23. Van Amstel, N., Rodenhäuser, T. (2016), *The Montreux Document And The International Code of Conduct Understanding: The Relationship between International Initiatives to Regulate the Global Private Security Industry*, DCAF;
24. Wither, J. (2020), *The challenge of Russia's private military & security companies*, per Concordiam, *Journal of European Security and Defense Issues*, vol. 10, br. 3.
25. Scahill, J. (2007): *Blackwater: The rise of the world's most powerful mercenary army*, Nation Books, New York

Pravni izvori:

1. ASIS International (2012), ANSI/ASIS PSC.1-2012, Management Systems for Quality of Private Security Company Operations – Requirements with Guidance Standard, ISBN: 978-1-934904-33-6;
2. Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), Međunarodni odbor Crvenog križa, Diplomatska konferencija o reafirmaciji i razvoju međunarodnog humanitarnog prava primjenjivog u oružanim sukobima 1974.–1977.;
3. H.R. 4390 (108th): MEJA Clarification Act, 19. svibnja 2004, dostupno na: <https://www.govtrack.us/congress/bills/108/hr4390/summary#libraryofcongress>
4. ICoC, Statut, dostupno na: <https://icoca.ch/wp-content/uploads/2020/10/ICoCA-Articles-of-Association.pdf>;
5. ISO, Management system for private security operations — Requirements with guidance for use, ISO 18788:2015, dostupno na: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:18788:ed-1:v1:en:fn:4>;
6. Kazneni zakon Ruske Federacije, br. 63-FZ, 13. lipnja 1996., čl. 79. st. 1., dostupno na: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/WTACCRUS48_LEG_6.pdf;
7. Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, Međunarodni odbor Crvenog križa, Diplomatska konferencija u Ženevi 1949.;
8. Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika, Rezolucija Opće skupštine 44/33, Ujedinjeni narodi, 04. prosinca 1989.;
9. Međunarodni kazneni sud, Istražni postupak, ICC-01/22, dostupno na: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>;
10. Međunarodni kodeks ponašanja za privatne pružatelje zaštitarskih usluga, 2010, dostupno na: <http://icoc-ppsp.org/>;
11. Montreux dokument o relevantnim međunarodnim pravnim obvezama i dobrim praksama za države u vezi s radom privatnih vojnih i sigurnosnih kompanija tijekom oružanog sukoba, 0996/002 08.2009 1,000, Međunarodni odbor Crvenog križa, 2009.;
12. Nacrt članka o dogovornosti država za međunarodno protupravne čine, Izvješće Komisije za međunarodno pravo o radu 53. zasjedanja, Rezolucija A/56/10, Ujedinjeni narodi, 12. prosinca 2001.;
13. OAU Konvencija za ukljanjanje plaćeništva u Africi, Ujedinjeni narodi, vol. 1490,1-25573, br. 25573, 1977.;

14. Odredba broj 17 Privremene koalicijske vlasti o statusu koalicije, s njom povezanih stranih misija, njihovog osoblja i ugovarača, odjeljak 3., Ured upravitelja Privremene koalicijske vlasti, Bagdad, Irak, 26. svibnja 2003.
15. Povelja Ujedinjenih naroda, Konferencija Ujedinjenih naroda 1945., 24. listopada 1945., čl. 2. t. 4., dostupno na: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>;
16. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda, Diplomatska konferencija opunomoćenika Ujedinjenih naroda o uspostavi Međunarodnog kaznenog suda 17. lipnja 1998., Ujedinjeni narodi, 1998.;
17. Ukaz predsjednika Ruske Federacije "O utvrđivanju kadrovskog sastava Oružanih snaga Ruske Federacije", br. 575, Kremlj, 25. kolovoza 2022., dostupno na: <http://actual.pravo.gov.ru/text.html#pnun=0001202208250004> (18/04/2023).;
18. Ukaz predsjednika Ruske Federacije „I izmjenama i dopunama ukaza predsjednika Ruske Federacije od 24. rujna 2022., br. 664; O davanju odgode od služenja vojnog roka za mobilizaciju“, br., 664, Kremlj, 6. listopada 2022., dostupno na: <http://kremlin.ru/events/president/news/69524> (22/04/2022).;
19. Ukaz predsjednika Ruske Federacije „O objavi djelomične mobilizacije u Ruskoj Federaciji“, br. 647, Kremlj, 21. rujna 2022., dostupno na: <http://kremlin.ru/acts/news/69391> (22/04/2022).;
20. Ustav Ruske Federacije, Rossiiskaya Gazeta, 25. prosinca 1993., čl. 89. t. c., dostupno na: <http://kremlin.ru/acts/constitution>;
21. Zakon o izvanteritorijalnoj vojnoj nadležnosti, *Public Law* 106-523, 22. rujna 2000.;
22. Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, Međunarodni odbor Crvenog križa, Diplomatska konferencija u Ženevi 1949.;
23. Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata (Četrta Ženevska konvencija), Međunarodni odbor Crvenog križa, Diplomatska konferencija u Ženevi 1949.

Sudska praksa:

1. Okružni sud SAD-a za okrug Maryland, Greenbelt divizija, *Obavijest o dobrovoljnom odustanku od postupka*, građanska parnica br. 8:08-CV-1696-PJM, 09. listopada 2012.;

2. Okružni sud SAD-a, okrug Kolumbija, *Ilham Nassir Ibrahim, i dr., protiv Titan Corporation; Saleh, i dr., protiv Titan Corporation*, br. 1:05-cv-01165-JR, 11. lipnja 2007.;
3. Okružni sud SAD-a, okrug Maryland Greenbelt division, *Wissam Abdullateff Sa'eed Al-Quraishi, i dr., protiv Adel Nakhla, i dr.*, br. 8:08-cv-01696-PJM, 29. srpnja 2010.;
4. *Tuženikov odgovor na tužbu*, Okružni sud SAD-a, Južni okrug Kalifornija, *Saleh, i dr., protiv Titan Corporation*, br. 04-CV-1143 R(NLS), 07. veljače 2005.;
5. Vrhovni sud SAD-a, *Haidar Muhsin Saleh, i dr., protiv Titan Corporation, i dr.*, br. 09-1313., 27. lipnja 2012.;
6. Vrhovni sud SAD-a, *Paul A. Slough, i dr., protiv SAD-a*, br. 17-1110, travanj 2018.;
7. Žalbeni sud SAD-a za četvrti okrug, *Al Shimari protiv CACI International*, br. 09-1335, 14. svibnja 2012.;
8. Žalbeni sud SAD-a za četvrti okrug, *Al-Quraishi protiv L-3 Services*, br. 10-1891, 21. rujna 2011.;
9. Žalbeni sud SAD-a, okrug Kolumbija, *Haidar Muhsin Saleh, i dr., protiv Titan Corporation i CACI International Inc.*, br. 05cv01165, 09. studenog 2009.

Časopisi:

1. Bailey, R., Stepanenko, K., Hird, K., Wolkov, N., Philipson, L., Kagan, W. F., Russian Offensive Campaign Assesment, februar 20, 2023, Press ISW, 20. veljače 2023., dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-february-20-2023> (23/04/2023);
2. Bryjka, F. (2019), *Russian "contractors" in the service of the Kremlin*, Warsaw Institute, str. 6., dostupno na: <https://warsawinstitute.org/russian-contractors-in-the-service-of-the-kremlin/> (26/02/2023);
3. Clark, M., Barros, G., Stepanenko, K., Russian Offensive Campaign Assessment, *Press ISW*, 11. ožujka 2022. Dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-11> (22/04/2023);
4. Hird, K., Barros, G., Stepanenko, K., Philipson, L., W. Kagan, F.W., Russian Offensive Campaign Assessment, Press ISW, 23/01/2023, dostupno na:

- <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-january-23-2023> (04/03/2023);
5. Hird, K., Mappes, G., Bailey, R., Philipson, L., Wolkov, N., Barros, G., Kagan W., F., Russian Offensive Campaign Assesment, Press ISW, 16. travnja 2023., dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/ukraine-conflict-updates> (23/04/2023);
 6. Russia Monitor Monthly 03/22, Warsaw Institute, str. 12-13., dostupno na: <https://warsawinstitute.org/russia-monitor-month/russia-monitor-monthly-032022/> (27/02/2023);
 7. Russia Monitor Monthly, Warsaw Institute, str. 17., dostupno na: <https://warsawinstitute.org/russia-monitor-month/russia-monitor-monthly-082022/> (26/02/2022);
 8. Stepanenko, K., Bailey, R., Hird, K., Williams, M., Klepanchuk, Y., Carl, N, and Kagan, F. (2022), *Russian Offensive Campaign Assessment*, Press ISW, str. 3., dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-november-22> (04/03/2023);
 9. Stepanenko, K., Hird, K., Bailey, B., Philipson, L., Wolkov, N., Kagan, F.W., Russian Offensive Campaign Assessment, Press ISW, 1.02.2023., dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-february-1-2023> (04/03/2023);
 10. Stepanenko, K., Hird, K., Bailey, R., Mappes, G., Barros, G., Philipson, L., Kagan, F, Russian Offensive Campaign Assessment, Press ISW, 20.01.2023., dostupno na: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-january-20-2023> (04/03/2023).

Novinski članci:

1. *Američko vijeće za nacionalnu sigurnost kaže da je Wagner poslao 40.000 ruskih zatvorenika u rat*, Meduza, 23. prosinca 2022. Dostupno na: <https://meduza.io/news/2022/12/23/v-sovete-natsbezopasnosti-ssha-zayavili-chto-chvk-vagnera-otpravila-na-voynu-40-tysyach-rossijskih-zaklyuchennyh> (22/03/2023);
2. Ed Ram, *Mozart Group: the western ex military personnel training Ukrainian recruits*, the Guardian, 5. kolovoza 2022. dostupno na:

<https://www.theguardian.com/world/2022/aug/05/mozart-group-western-ex-military-training-ukrainian-recruits> (10/02/2023);

3. *Putin je najavio djelomičnu mobilizaciju u Rusiji*, BBC News, 21. rujna 2022., dostupno na: <https://www.bbc.com/russian/news-62977634> (22/04/2022);
4. Zoria, Y., *New footage shows Russian PMC Wagner involved in crucial 2015 Debaltseve battle in Ukraine*, Euromaidan Press, 22. lipnja 2018., dostupno na: <https://euromaidanpress.com/2018/06/22/new-footage-shows-russian-pmc-wagner-involved-in-crucial-2015-debaltseve-battle-in-ukraine/> (23/04/2023).

Web izvori:

1. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties>
2. <https://www.asisonline.org/>
3. <https://www.eda.admin.ch/eda/en/home/foreign-policy/international-law/international-humanitarian-law/private-military-security-companies/participating-states.html>
4. <https://www.iso.org/home.html>

Ostalo:

1. <https://pbs.twimg.com/media/FssAkcWcAUfvVy.jpg>